

Go Søke

Emigrasjonen til Amerika fra

Stjørdalsdistriktet 1867-75.

Hovedoppg.

2752

Innholdsfortegnelse.

I	1.	Oppgavens art	s. 1
	2.	Siktepunktet	s. 1
	3.	Presentasjon av kildematerialet:	
	a.	Registrerende kilder	s. 2
	b.	Orienterende kilder	s. 2
	c.	Muntlige kilder	s. 4
	4.	Arbeidsmåten. Problemer under arbeidet:	
	a.	De registrerende kilder	s. 5
	b.	De orienterende kilder	s. 7
	c.	De muntlige kilder	s. 8
II	1.	Beskrivelse av Stjördalsbygdene	s. 9
	2.	Bygdesamfunnet og dets struktur ca. 1820 -65	s. 10
III	1.	De som dro ut	s. 15
	2.	Utvandringa årlig og totalt	s. 15
	3.	Utvandrerne fordelt etter kjønn	s. 18
	4.	Fordeling på aldersgrupper	s. 20
	5.	Utvandrerne i grupper etter sivilstand	s. 24
	6.	Inndeling i sosiale grupper	s. 30
	7.	Den geografiske fordeling	s. 34
	8.	Utvandringa månedsvis	s. 40
	9.	Sammendrag	s. 42
		<i>Faktorer som kan ha medvirket til utvandringa</i>	
IV	1.	Innledning	s. 45
	2.	På det lokale plan:	
	a.	Folkeökning og jordmangel	s. 46
	b.	Ökonomisk press og konjunktursvigninger	s. 47
	c.	Uår	s. 49
	d.	Ökende kravmentalitet	s. 54
	e.	Krise i höstingsbruket	s. 55
	3.	Ytre påvirkning:	
	a.	Agentene	s. 57
	b.	Privat innflytelse. Brev	s. 58
	c.	Billetter	s. 60
	d.	Påvirkning fra hjemvendte utvandrere	s. 61
	4.	Personlige årsaker	s. 62
V		Avslutning	s. 65

Som det fremgår av tittelen, er det emnet som skal tas opp til drøfting i det følgende, av lokalhistorisk art. Analysen gjelder bygdene Værnes Lånke og Skatval i Nedre Stjørdal lensmannsdistrikt og Hegra i Övre Stjørdal lensmannsdistrikt. Övre og Nedre Stjørdal sorterte under Stör- og Verdal Fogderi i Nordre Trondhjems Amt.

Tanken var opprinnelig å la undersökelsen omfatte bare hjembygda Lånke. Denne begrensing viste seg imidlertid å bli for sterk til at materialet kunne bli noenunde representativt.

Det kan være en innvending at jeg ikke har tatt med Meråker, etter som denne bygda sammen med Hegra utgjorde Övre Stjørdal. Analysen hadde da bygget på den geografiske enheten "Stördalen". Men identifiseringsarbeidet viste seg å være svært tidkrevende, og jeg fant å måtte sette Meråker utenfor.

Videre er emnet sterkt begrenset i tid. Etter råd fra professor Ingrid Semmingsen har jeg konsentrert meg om perioden 1867 -75, som i tid innebefatter det meste av den første store utvandringssbølgen fra Stjørdalen.

Siktepunktet.

Arbeidet med oppgaven faller i 4 hoveddeler. Den første tar for seg registreringa av de personer som utvandret og som hadde Amerika som endelig mål.

Det andre ledd i oppgaven er identifiseringsprossen. Dette anser jeg som den viktigste del av arbeidet, ettersom det fremkomne materialet danner grunnlaget for den videre behandling. Målet er å få identifisert så mange som mulig slik at materialet kan bli representativt.

Neste oppgave er å ordne de identifiserte i grupper ut fra forskjellige synspunkter. Hensikten med dette er å få en oversikt over bl.a.

hvilke sosiale lag emigrantene kom fra, hvilken alder de var i og hvilke bygder de kom fra.

Til slutt har jeg forsökt å finne fram til motiver for utvandringa.

Det sier seg selv at det er vanskelig å peke på den (de) konkrete årsak (er) for den enkelte utvandrer. Når jeg i det siste kapitlet behandler årsaker, gjelder disse for det meste større grupper utvandrere og de er å oppfatte som hypoteser, unntatt i de tilfeller hvor kildene angir en bestemt grunn.

Presentasjon av kildematerialet.

Etter sin art faller kildene i 2 grupper:

A. de registrerende.

B. de orienterende.

Da registerings- og identifiseringsarbeidet er ansett som det primære, er det naturlig at kildene i gruppe A. er blitt betraktet som de viktigste. Til orientering vil jeg få nevne de gjennomgåtte kilder.*

A. De registerende kilder.

Gruppe A. Primærkilder:

1. Utvandringsprotokollene 1867 -75. I alt 3 protokoller.

(Utenom disse har jeg gått gjennom samme protokoller på statsarkivet i Oslo for enkelte år innen perioden, uten å finne utvandrere fra Stjördalsdistriktet.)

2. Kirkebøker for Övre- og Nedre Stjördal 1810 -75.

I tillegg har jeg brukt kirkebøker for herreder som grenser til Stjördalen (Åsen, Skogn, Frosta, Selbu.)

3. Loddtrekningslister (militære) for Övre- og Nedre Stjördal.

Følgende pakker er gjennomgått:

" Nr. 1052 loddtrekningslister 1857 -65 Nord-Trøndelag Fylke"

" 1053 " 1866 -68 "

" 1054 " 1869 -70 "

" 1055 " 1871 -72 "

" 1056 " 1873 -75 "

" 1057 " 1876 -78 "

4. "Rulleblader for Menige 1860 -75. Feltartilleriregiment 3" Pakke nr. 199, 200, 201, og 202 er gjennomgåtte.

5. "Linie-Reserve og Kystvern Rulle for Trondhjems Afdeling af Sötropper 1867 -74."

6. "Reserve Rulle for Throndhjems Jæger-Bataillon 1866 -77."

7. "Train Rulle for " " 1859 -84."

8. "Reserve Rulle for " " 1861 -75."

9. Folketellinger i 1865 for Övre- og Nedre Stjördal.

Riksarkivet i Oslo.

10. "Ligningsprotokoll for Övre Stördalen" (Hegra).

Her har jeg tatt for meg fattigskatten som er utlignet for årene 1867,-68, -69 og -70. Arkivert på kommunehuset i Hegra (Marænborg).

11. "Nedre Stjördals herreds Matrikulskyld 1869"

Nr. e 7358 Universitetsbiblioteket i Oslo.

Gruppe b. Sekundære kilder:

12. "Stjördalsboka. Gards- og slektshistorie".

13. Avisutklipp utlånt av Jon Leirfall. Utklippa er udaterte og inneholder opplysninger om utvandrede stjördalinger.

B. De orienterende kilder.

Kildene innen denne gruppe er brukt som støttekilder - ei utfylling til de registrerende. En del omhandler emigrasjonen generelt, andre har mer eller mindre tilknytning til Stjördalsdistriktet.

*) Hvor intet annet er anført, finnes kildene på Statsarkivet i Trondheim.

I. Fra Norges offisielle Statistik:

1. "Utvandringsstatistikk. VII, 25"

Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

2. "Sundhedstilstanden og Medicinalforholdene 1866 -72". C. No 4, Nordre Thronhjems Amt. Her har jeg tatt for meg årene 1867 -72.

3. Samme som pkt. 2. 1873 -77.

Årene 1873 -75 er gjennomgått.

4. "Fattigstatistik 1866 -71".

a) No. 2, s. 1 og 7 for året 1867.

b) " 2, " 1 og 10 " " 1868.

c) " 2, " 1 og 10 " " 1869.

d) " 2, " 1 og 10 " " 1870.

e) " 2, " 1 og 10 " " 1871.

5. samme som pkt. 4. 1872 -75.

a) No. 2, s. 1 og 10 for året 1872.

b) " 2, " 1 og 17 " " 1873.

c) " 2, " 1 og 17 " " 1874.

d) " 2, " 1 og 17 " " 1875.

6. "Folkemægdens Bevægelse.

Tabeller 1870 -75."

a) C. No. 1. No. 1., "Oversigt over Folkemægdens Bevægelse".*

b) " " 1. " 6A "Udvandring til Land udenfor Europa".

c) " " 1. " 6C "Udvandring Maanedsviis".

7. " " 1. 1880, 3die Hefte tab. nr. 20. "Personer over 15 Aar, fordelt efter Livsstilling". s. 260.

8. "Amtmennes femårsberetninger" 1861 -75.

Nordre Thronhjems Amt.

Utrykte kilder:

1. Innberetninger frafogdene i Nordre Thronhjems Amt. Følgende pakker er gjennomgått:

Pakke 873 for årene 1866 -70.

" 874 " " 1871 -75.

2. Fra "folketellinga 1875. Nordre Thronhjems Amt. Herred- og Kredslistar". Her har jeg tatt for meg "Schema A, C og D for Övre-Stjördal Prestegjeld."

II Aviser:

1. "Thronhjems borgerlige Realskoles alene priveiligerede Adressecontors Efterretninger 1867 -75".

Samtlige årganger er gjennomgått.

2. "Thronheim Stiftavis".

3. "Namdalens Tidende".

4. "Thrönderen".

5. "Nordre Thronhjem Amttidende".

*) Tabellen utgitt: 1881, men finnes som vedlegg til Norges off. statistikk i pkt. 6.

Når det gjelder avisene fra pkt. 2 - 5, har jeg gjennomgått de eksemplarer som finnes på U. B. i Oslo og "Videnskaberne Selskab" i Trondheim i tidsrommet 1865 -75.

III Tidsskrifter:

1. "Ny Jord" Årgangene 1909 -30 er gjennomgått.
2. "Nordmannsforbundet".
3. "Heimen".
4. "Historisk Tidsskrift".
5. "Statsøkonomisk tidsskrift".

I de 4 sistnevnte tidsskrifter har jeg benyttet Norsk Tidsskrift-index 1918 -30, og så plukket ut det som har å gjøre med emigrasjonen og det som har tilknytning til økonomiske forhold i landbruket i 1860 -70 årene.

IV. "Norsk Folkeblad" 1867 -72.

V. "Folkevennen" Årgangene 1867 -75.

Kildene i gruppe III - V finnes i "Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab", Trondheim.

Annen litteratur:

1. Ingrid Semmingsen: "Veien mot vest" bd. 1. og 2. Aschenhoug 1950.
2. Rolf Grankvist: "Thranitterbevegelsen i Trøndelag".
Utgitt av Trondhjems Historiske Forening.
Rekke 3 -bind 2 - hefte 3. Trondheim 1966.
3. "Skolelærer Peder Estensens Liv og Virksomhet samt hans Optegnelser vedkommende Stjørdalen". Stjørdalshalsen, Nils Wærnes' Forlag 1904.
4. Theodore Blegen: "Amerikabrev". Aschehoug 1941. Her har jeg lest forordet av I. Semmingsen.
5. Helland: "Topografisk Statistisk Beskrivelse over Nordre-Trondhjem Amt". Bd. 1. og 2. Det som omhandler Hegra, Skatval, Wærnes og Lånke er gjennomgått.

C. Muntlig kildestoff.

I tillegg til de skriftlige kilder har jeg fått anledning til å samle en del ad muntlig vei. Vel er det så at tidsrommet 1867 -75 ligger for langt tilbake i tida til at noen i dag kan huske noe fra selve perioden. Likevel har de få som jeg har hatt kontakt med, både kunnet gi meg opplysninger om selve emigrasjonen og om økonomiske og sosiale forhold i tida.

Av dem jeg har snakket med er det stortingsmann Jon Leirfall som har gitt meg de fyldigste opplysninger. Han er levende interessert i lokalhistorie og arbeider for tida med ei bygdehistorie for Stjørdalen. Andre som har gitt interessante opplysninger er Johan Petter Tröite og Olav Överkil, begge fra Hegra. Begge er nærmere 90 år .

Grunnet sin alder står de således "gammeltida" nær, og de har kunnet gi et detaljert og levende bilde av bygda og miljøet både fra sin egen og fra den umiddelbart forutgående tid. 5

Arbeidsmåten. Problemer under arbeidet.

A. De registrerende kilder.

Fra første stund ble jeg stillet overfor problemet: hvor lang tid skal en bruke på de registrerende kilder i forhold til de orienterende.

Jeg fant ut at i denne oppgaven ville granskinga av de registrerende kilder være av størst betydning. Etter hva jeg har erfart, er det ingen før som har tatt for seg et slikt registrerings- og identifiseringsarbeid på kildehistorisk grunnlag når det gjelder Stjørdalen.

I denne gruppe av kilder anser jeg kirkebøkene som de mest pålitelige med hensyn til navn, alder og fødested; folketellingene tror jeg gir det sikreste bilde av den sosiale status, mens emigrasjonsprotokollene betraktes som primære for tidspunktet når en person reiste.

Registreringsarbeidet var det første jeg gikk i gang med. Fra emigrasjonsprotokollene skrev jeg av navnene på dem som var oppført som reist fra "Stjørdalen". Disse protokollene gir opplysninger om alle som reiste over Trondheim havn, dessuten gir de beskjed om emigrantenes alder, deres bestemmelsessted i Amerika, hva de betalte og når kontrakten ble vist.

Deretter noterte jeg ned fra kirkebøkene i Övre- og Nedre Stjørdal fra rubrikkene "Ind- og Udvandring" de personer som var anført som "emigrerede til Amerika."

Allerede her støtte jeg på et nytt problem. Bare en del av utvandrerne i emigrasjonsprotokollene kunne gjenkjennes i kirkebøkene; omvendt var mange fra kirkebøkene ikke oppført i de nevnte protokoller. Dette første kan ha sin forklaring i at presten ikke har vært så nøye med protokollføringa av amerikafarere.

I 1869 f.eks. opplyser kirkebøkene at 58 personer er reist til Amerika, mens en i emigrasjonsprotokollene finner hele 282 personer. Grunnet dette har jeg med hensyn til antallet av utvandrere - ansett emigrasjonsprotokollene som de primære. Og jeg går ut fra som sannsynlig at alle som står oppført her, virkelig har reist. Men dette er ikke nødvendigvis tilfelle når det gjelder kirkebøkene. Enkelte kunne nok angi Amerika som mål når de meldte fra til presten, men i virkeligheten reiste de til andre steder. Omvendt kunne de angi f.eks. Trondheim eller andre steder som mål, men så ble det til at de dro til Amerika. Det er heller ikke sikkert at alle ble registrert hos politiet. I lova om emigrantbefordringen av 22. mai 1869 (etter provisorisk anordning av 6te april 1867) heter det at agenter og alle befordrere

av emigranter skal sette opp skriftlige kontrakter med utvandrerne (§ 11). "Dog", heter det videre, "tillates det uten iakttagelse av disse forskrifter å meta et antal av utvandrere, som ikke overstiger 20 på skib, som går i direkte fart til fremmed verdensdel"⁷.

Neste etappe i arbeidet var identifiseringen. Her ble en konfrontert med et stort og til dels vanskelig arbeid. Ved hjelp av folketellingene for Övre- og Nedre Stjørdal forsøkte jeg å finne igjen utvandrerne fra emigrasjonsprotokollene. Ved dette fikk jeg fastslått deres sosiale stilling (i 1865) og hvor de oppholdt seg. Ved siden av ble kirkebøkene brukt for å finne ut når utvandrerne var født samt deres rette og fulle navn.

En stor del ble identifisert etter denne fremgangsmåten. Lettest gikk det med familier og enslige personer som i emigrasjonsprotokollene sto oppført med fullt og tydelig navn, og som i folketellingene var å finne på det gårdsnavn de hadde i emigrasjonsprotokollene. Verre var det med personer som hadde skiftet gårdsnavn eller sto oppført med ufullstendig navn som f.eks. Peter Olsen. I slike tilfeller måtte en ta i bruk militære rulleblader, loddtrekningslister, lister for fattigskatt (Hegra), slik at en kunne sammenligne så mange opplysninger som mulig.

Av et opprinnelig antall på 1080 personer etter emigrasjonsprotokollene har jeg funnet igjen ca. 820. Blant de 260 uidentifiserte er det ca. 80 som i 1865 var hjemmehørende i Meråker; disse faller da utenfor. Jeg har også eksempel på at personer som i emigrasjonsprotokollene sto oppført som stjørdalinger, ikke var bosatt i Stjørdalen i 1865. En familie var i 1865 bosatt i Horg, men antagelig flyttet denne familien senere til Stjørdalen og reiste derifra til Amerika. En annen familie, som i 1862 reiste fra Hegra til Fosnes, er i 1869 i emigrasjonsprotokollen oppført som stjørdalinger. Prinsippet som er fulgt i slike tilfeller, er at bare personer som i 1865 var bosatt i Stjørdalen (unntatt Meråker), er tatt med.

Likevel blir det ca. 120 personer tilbake som ganske sikkert var stjørdalinger, men som jeg ikke har vært i stand til å spore opp. De fleste er antagelig personer som i folketellingsåret 1865 var bortreist for en kortere tid. Jeg anser dog det materiale jeg har - de ca. 820 - for å være noenlunde representativt.

De opplysninger jeg har funnet for den enkelte emigrant, er samlet på kartotek kort. Dette fant jeg ut var nødvendig for å få en brukbar oversikt. På disse kortene har jeg notert alt som jeg mener kan være av interesse. Størst vekt har jeg lagt på å komme fram til fullt navn, sosial stilling og når vedkommende reiste til Amerika. Ellers har jeg

notert ned alder, bosted, födested, sivilstand, hvor mange personer som oppholdt seg på den gården hvor emigranten bodde i 1865, dessuten hvor stort kreaturhold og utsæd bruket hadde.

De fleste av disse opplysningene er hentet fra folketellingen i 1865. Dette er en svakhet som jeg er klar over. En person som i 1865 var innerst og bodde i Hegra, behövde ikke å ha samme sosiale status og bosted ved sin avreise til Amerika i 1875, Men da det er umulig - ut fra de kilder som jeg har hatt til rådighet - å fastslå sosial stilling og bosted ved avreisen, har jeg kommet til at det beste er å gå ut fra folketellingen.

På grunnlag av opplysningene på kartotek korta, har jeg laget statistikk over utvandrerne ut fra 7 forskjellige synspunkter:

1. Den årlige utvandring.
2. Fordeling etter kjønn.
3. Fordeling på sosiale grupper.
4. Ekteskapselig stilling (gift eller ugift).
5. Fordeling på aldersgrupper.
6. Geografisk fordeling.
7. Utvandringa månedsvis. De resultater som foreligger i form av tabeller og diagrammer er så - der dette har vært mulig - søkt sammenlignet med de samme for amtet og riket.

B. De orienterende kilder.

Denne kildegruppe skal hjelpe til med å kaste lys over årsaker til utvandringa fra Stjördalsbygdene, samtidig som de gir et bilde av bygdesamfunnet. Så godt det har latt seg gjøre, har jeg forsøkt å samle lokalt stoff.

Som før nevnt har jeg betraktet denne kategori av kilder som mindre betydningsfulle enn de registrerende.

Følgelig har jeg anvendt mindre tid på disse kilder og stort sett er de gjennomgått med mindre omhyggelighet.

Dog vil jeg få presisere at enkelte kilder er grundig gjennomgått.

Dette er tilfelle med innberetningene til amtmanden i Nordre Trondhjems Amt fra Stör- og Verdals Fogderi. Utenom oppgaven av økonomisk og sosial karakter, har jeg lagt vekt på innberetningene: "Udsigten til Høstens Afling, resultatet af Høstens Afling" og "Tilstrækkeligheden af forrige Aars Afling". Disse kilder gir et klart bilde av vær og avling for de enkelte år, noe som var av stor betydning for böndene.

Egentlig skulle jeg ha gått til primærkildene i lensmannsarkivet. Men dette lar seg ikke gjøre da dette arkiv er ødelagt ved brann. Bare spredte kilder fra lensmennene i Övre- og Nedre Stjördal er tilgjengelige i dag, og disse finnes sammen med papirene fra fogden. Andre kilder som er grundig studert er folketellingene for Övre- og Nedre Stjördal i 1865.

Fra disse har jeg nedtegnet oppgaver over folketall, utsæd , kreaturhold og inndeling i sosiale grupper. Alle oppgaver er distriktsvis, -fra de forskjellige skøledistrikter innen hvert herred. Oppgavene fra 1865 har jeg så kunnet sammenligne med de samme for 1875. Ved hjelp av disse har jeg reknet ut den intensitet utvandringen hadde innen de forskjellige sosiale grupper.

Fra folketellingene har jeg også tatt opp fortegnelser over gårdsnavn for slik å kunne plassere utvandrene innen de forskjellige distrikter. Dette er imidlertid vanskelig, etter som en person ofte skiftet arbeidsplass og vanligvis antok som etternavn gårdsnavnet på den gånden han oppholdt seg.

Videre har jeg i Norges off. statistikk fulgt utviklinga nøye når det gjelder bevegelser i folkemengda, fattigstatistikker o.l. Dette er gjort for å få et sammenligningsgrunnlag for de beregninger jeg selv har gjort.

De andre orienterende kilder, med unntagelse av de utlånte manuskripter fra Leirfall, er av mer generell karakter. Når det gjelder "Adressa" har jeg benyttet registeret som denne avisa har for åra 1867-73, og for tidsskriftene har jeg slått opp i "Norsk Tidsskrift index" og plukket ut det som har hatt tilknytning til emigrasjonen. Jeg er klar over at en slik utplukking nok ikke er en tilfredsstillende måte å foreta samling av stoff på. En grundigere undersøkelse av samtids-historia kunne ha vært ønskelig. Men den ramme av tid en har til rådighet gjør det nødvendig å foreta et utvalg.

C. Når det gjelder muntlig tradisjon, er det usikkert hvor stor kildeverdi dette har. Men nye problemstillinger kan dukke opp når bygdefolk forteller, dessuten blir stoffet i seg selv mer levende. En del muntlig tradisjon er benyttet i kapitlet om årsakene. Dette er gjort hvor fortellerne har pekt på forhold som direkte førte til utvandring.

Innledning.

Etter som jeg skal ta for meg utvandringa til Amerika fra Stjördalsdistriktet, kan det være på sin plass å gi en kort beskrivelse av de bygder som analysen bygger på.

Stjördal er i dag en storkommune som omfatter Stjördal, Skatval, Lånke, Hegra og Meråker. Denne analyse dekker som nevnt de fire første.

Den gamle kommune Stjördal har et flateinnhold på 55 km², med 6114 innb. i 1960. (i 1865: 3297). Landskapet hever seg mot nord og øst med skogkledde åser; i nordvest er jorda mer oppdyrket. Av totalarealet er ca. 20km² jordbruksareal, mens 17 km² er skog. I 1860 - 70-åra levde de fleste av jordbruket. Bygda ble regnet som ei god kornbygd som vanligvis hadde overskudd for salg. Få gårder er utsatt for nattefrost.

Skatval har en utstrekning på 94 km² med 1989 innb. i 1960. (1865: 2279). Det omfatter den låge halvøya mellom Stjördalsfjorden i sør og Åsenfjorden i nord. Av totalarealet er 21 km² jordbruksareal mens 34 km² er skog. Bortsett fra skogsgrenda Langstein i nord, ligger nesten all bebyggelse på låglandet ut mot fjorden. I dag som for 100 år sida danner jordbruket hovednæringsveien, tidligere var også fisket ei viktig binæring. Den øvre del av bygda kan av og til være utsatt for frost.

Lånke er det tredje sogn i Nedre Stjördal prestegjeld og har ei utstrekning på 185 km². I 1960 hadde bygda 1975 innb. (1865:1706).

Bygda strekker seg fra Stjördalselvas nedre løp mot sør og øst. En har 17 km² jordbrukareal mens 89 km² er skog. Lånke er ei jordbruksbygd og var før betegnet som ei god kornbygd med unntagelse av de øverste gårder i Elvran.

Hegra har et flateinnhold på 612 km² og 2769 innb. i 1960. (1865:3409). Bygda omfatter midtre del av det nåværende Stjördal med sidedaler.

Den øverste dal av hoveddalen er meget trang og tungdrevet, men ved Flora vider den seg ut, og i hovedbygda lengst i vest er den åpen med flat dalbunn. Rett nord for hovedbygda ligger Skjelstadmark, der terrenget er åpent med sand og leirterasser på begge sider av Gråelva. I nordøst har en den trange Forradalen, og i sørøst har en Sondalen som også er trang med tungdrevet jord.

Av totalarealet er 26 km² jordbruksareal mens 234 km² er skog. Hegra er ei typisk jordbruksbygd. De høgtliggende deler øverst i Forradalen, Sondalen og Forbygda er utsatt for tidlig frost; det samme er tilfelle

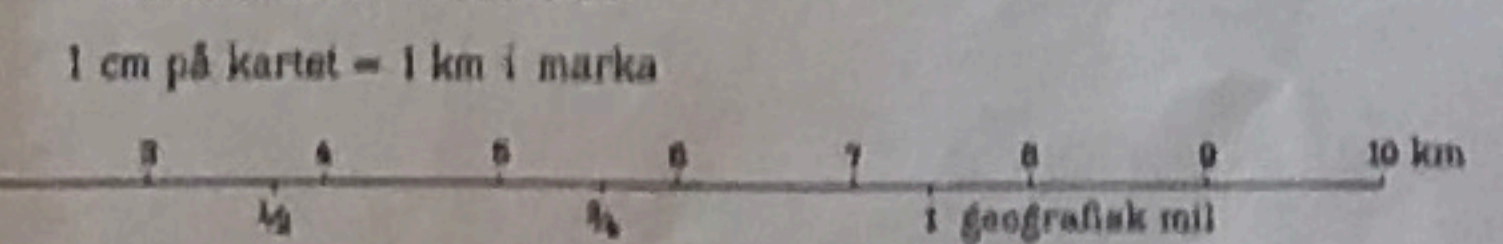
Utgitt av Norges geografiske oppmåling 1861. Revidert i marka 1953.

Granneblad

Østmark	Levanger	Verdal
Trondheim		Meråker
Malvik	Selbu	Embu

- Havstrand med fjære
- Barskog
- Lausskog
- Myr
- Kirke
- Kapell
- Kirkegard
- Gard
- Småbruk, søter
- Villa, skole, badestue, sportshytte, mindre bedrift, kraftverk o.l.
- Hotell, turisthytte, pensjonat, gjestgiveri
- Fiskebu, skytterbu, lager, kote o.l.
- Fabrikker, større bedrift, kraftverk, mølle o.l.
- Flyplass
- Luftstr.
- Trådløs stasjon
- Koern
- Sag
- Grave, skjerp
- Steinbrudd
- Trigonometrisk punkt
- Fyr, lykt
- Sjømerke
- Bøe i sjøen
- Bøe under catnet

Målestokk 1:100000

Misvisning
Juli 1959 er om lag midt på bladet 230' vestlig og minner 0'15' øst
Den er regnet i centesimal grader (400 graders sirkel) 1 grad = 16 streker

- Ettertrykk forbudt. N. G. O. har alle rettigheter etter lov om uttrykk
- Riksgrense, grenseregns, -merke
  - Fylkesgrense
  - Herreds, bygrense
  - Soknegrense
  - Grense for statsallmenning
  - Riksneg, fylkesneg N° i kartmappa
  - Herredsgren
  - God privat kjørebeg
  - Kjørebeg
  - Høstlig grøntveg
  - Tydelig brukt st
  - Vardessatt sti, blåmerkt skogveg
  - Lite synlig sti (fordrag)
  - Vinterveg
  - Feste for vogner
  - Jernbane (dobbeltsporet), stasjon, stoppested, vaktarhus
  - Jernbane (enkeltsp.) stasjon, stoppested, vaktarhus
  - Elektrisk sporveg
  - Trallebane
  - Tinnbane
  - Telegrafstige, telefonstige
  - Elektrisk ledning, kraft- el. transformatorstasjon

Utgitt av Norges geografiske oppmåling 1881. Revidert i marka 1953.

Granneblad

Sjøerne	Levanger	Verdal
Trondheim	Stjørdal	Meråker
Mellus	Selbu	Essendjø

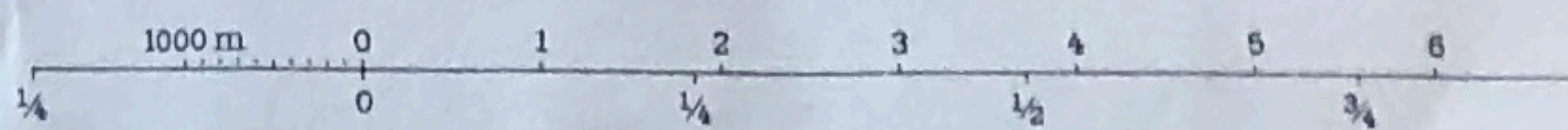
- Havstrand med fjøre og slaggrunnstjue
- Barrenskog
- Lauvskog
- Myr

- Kirke
- Kapell
- Kirkegard
- Gard
- Småbruk, sæter
- Villa, skole, bedehus, sportshytte, mindre bedrift, kraftverk o.l.
- Hotell, turisthytte, pensjonat, gjestgiveri
- Fiskerbu, skytterbu, leger, koe o.l.
- Fabrikk, større bedrift, kraftverk, mølle o.l.
- Flyplass

- Lufttårn
- Trådløs stasjon
- Køvern
- Sag
- Grube, skjerp
- Steinbrudd
- Trigonometrisk punkt
- Fyr, lykt
- Sjømerke
- Bøe i sjøområdet
- Bøe under patnet

Målestokk 1:100000

1 cm på kartet = 1 km i marka

Ekvidistanse 30 m. Hødder og dybder i meter

Målingstid

juli 1959 er om lag midt på bladet 2308 vestlig og minker. Den er regnet i centesimale grader (400 graders sirkel) 1 grad

Målestokk 1:100000
 1 cm på kartet = 1 km i marka

1 geografisk mil

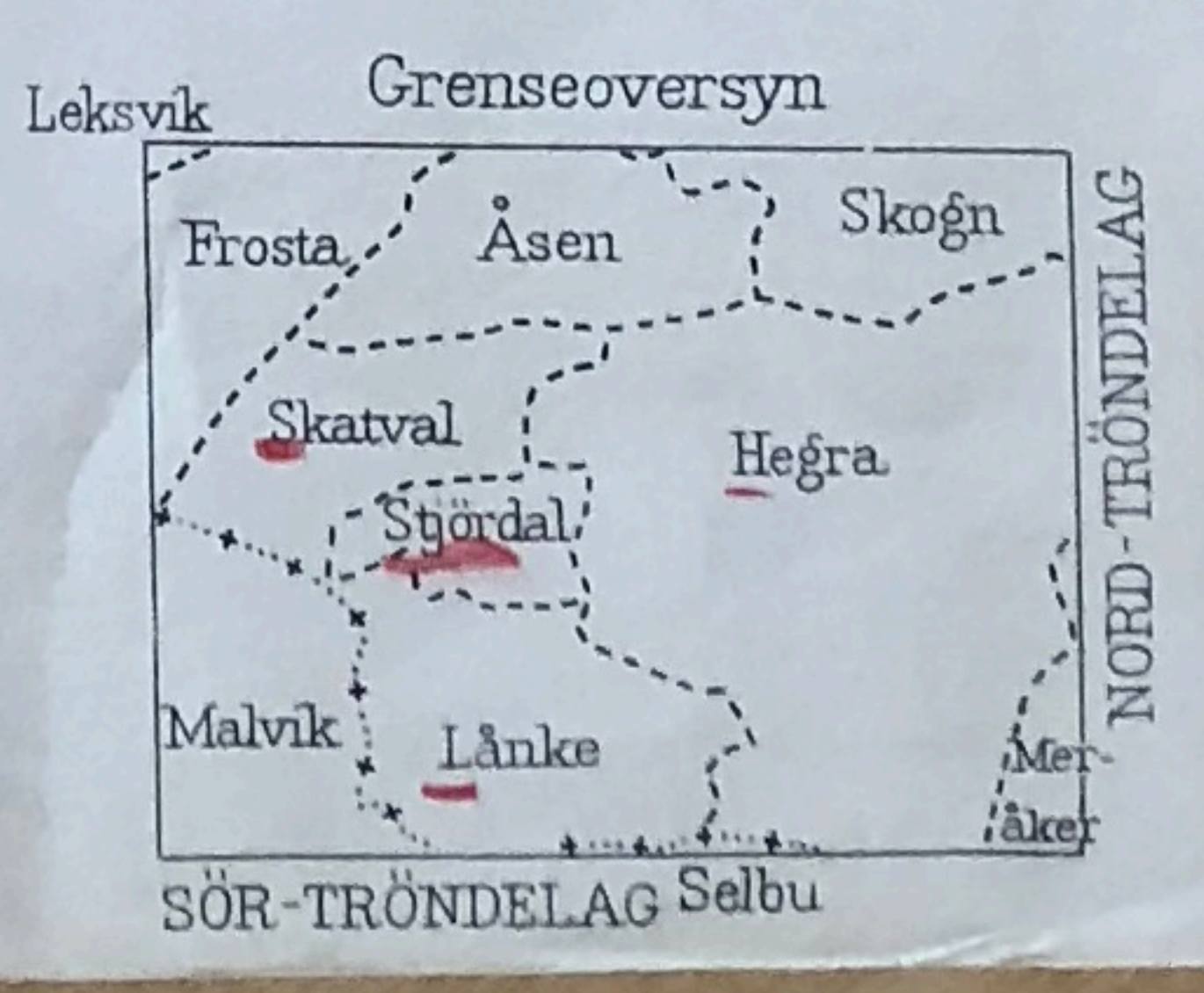
distanse 30 m. Høder og dybder i meter

Misvisning

1 m lag midt på bladet 230° vestlig og minke 0.15^o året

centesimalgrader (400 graders sirkel) 1 grad = 16 streker

- Ettertrykk forbudt. N. C. O. har alle rettigheter etter loo om åndsverk
- +++++ Riksgrense, grenserøys, -merke
  - Fylkesgrense,
  - Herreds, bygrense
  - Soknegrense
  - Grense for statsallmenning
  - Riksveg, fylkesveg Nr i kartramma
  - Herredsveg
  - God privat kjøreveg
  - Kjerreveg
  - Dårlig gårdsveg
  - Tydelig tråkket sti
  - Vardesatt sti, blåmerkt skogsveg
  - Lite synlig sti (ferdaveg)
  - Vinterveg
  - Ferjested for vogner
  - Jernbane (dobbeltsporet), stasjon, stoppested
  - Jernbane (enkeltsp.), stasjon, stoppested, vokterhus
  - Jernbane under bygging
  - Elektrisk sporveg
  - Trallebane
  - Taubane
  - Telegraflinje, telefonlinje
  - Elektrisk ledning, kraft-el. transformatorstasjon

2 mil vest Kongsvinger

HECRA HERRED

MERAKER HERRED

30° 40° 50°

NORD-TRØNDELAG FYLKE 708 SKOGEN HERRED 34 mil nord Kongsvinger

65 66 67

665 665

30° 40° 50°

øst Oslo (Oslo meridian er 10°43'22.5" øst Greenwich)

med de innerste deler av Skjelstadmarka.

Felles for disse bygdene i 1860-åra var at de var utpregede jordbruksbygder; deler av dem var sogar regnet som rike områder. Det er verdt å merke seg at Hegra er den eneste innlandsbygd. I Stör- og Verdal Fogderi var for övrig bare Hegra og Meråker innlandsherreder, alle de andre grenset mer eller mindre til Trondheimsfjorden.

Bygdesamfunnet og dets struktur.

Etter å ha gitt spredte geografiske opplysninger om Stjördalsbygdene, vil jeg nå gå tilbake i tida, for om mulig å kunne danne et bilde av hvordan livet fortonte seg i årene ca. 1820 - 1860.

Som nevnt var den overveiende del av befolkninga knyttet til jordbruket, og jorda dannet hovednærings grunnlaget. Gårdene hadde vært det faste midtpunkt der sönn hadde fulgt far i generasjon etter generasjon. I større målestokk kan en si at den enkelte bygd dannet et samfunn for seg, der bygdefolket stort sett levde i fred og ro og hovedsakelig interesserte seg for det som skjedde innen bygdegrensene.

Men fra ca. 1820 merkes en forandring. En begynner å ane ei sosial uro som gir seg utslag i at folket begynner å flytte mer på seg. Et gammelt ord sier at når krybba er tom, bites hestene. Samme tendens kan en også finne i folkesamfunnet. Når det blir vanskeligere å livberge seg, begynner folket å flytte på seg i håp om å få det bedre. Leirfall mener at "sosial uro som regel har ein dobbelt årsak - skeiv fordeling av samfunnstilgøngene, og for dårleg næringsgrunnlag for heile samfunnet".²

Når levevilkårene ble verre, henger dette tildels sammen med tilveksten i folketallet. Denne kan illustreres med noen tall:³

År	Hegra	Laanke	Skatval	Stjördal	I alt	Av Stjördals befolkning bodde på Stjördalshalsen
1801	1839	1024	1336	1677	5876	ca. 250
1825	2177	1232	1534	1995	6938	
1835	2466	1485	1717	2310	7978	
1845	2928	1541	1914	2466	8849	
1865	3404	1706	2279	3297	10686	ca. 1000
1939	2650	1468	1810	3920	9848	ca. 2500
1960	2769	1975	1989	6114	12844	

Tabellen viser at folketallet ökte til det dobbelte fra 1801 -65. Likevel gir ikke dette et fullt bilde av folkepresset, fordi födselsöverskuddet var større enn oppgangen i folketallet. Dette måtte da naturligvis före til større anstrengelser for å skaffe seg et levebröd.

Fra 1840-åra ble det enda mer av både innflytting og utflytting, men det var bestandig flere som flyttet ut enn inn. Etter som folketallet økte, ble krefteene for utflytting sterkere. I perioden 1815-50 var det dobbelt så mange utflyttere som innflyttere. I perioden 1850-65 var det 6 ganger så mange utflyttere.

Årsaken til dette er for en stor del at bygdesamfunnet ikke maktet å gi arbeidsplass og livberging til den økende folkemengda. Næringsgrunnlaget vokste ikke i takt med folkeøkninga. Arealet av dyrket jord holdt seg temmelig uforandret og driftsmåten var stort sett den samme som før. Et resultat av dette var at befolkningen i 1865 måtte leve på samme grunnlag som halve folketallet hadde gjort for 50 år siden.

Jon Leirfall har undersøkt krøtterholdet i relasjon til folkemengda. Omkring 1660 falt det 2 kyrslag og 1,3 storfe på hvert menneske i dalføret. I 1865 var dette redusert til 0,9 kyrslag og 0,45 storfe.⁴ En konsekvens av dette var at kostholdet måtte bli dårligere enn før, selv om böndene avlet mer poteter og korn.

Det er verdt å merke at rundt 1850 hadde en ikke stasjonsbyer eller andre sentra rundt om i bygdene. På Stjørdalshalsen var folketallet i 1865 under det halve av hva det var i 1939; økningen var ca. 1500 personer. Likevel var det totale innbyggertallet i Stjørdal øket med bare ca. 600 fra 1865 - 1939. Dette medfører at det i 1865 måtte bo flere rundt om i bygda enn hva tilfellet var i 1939.

I Hegra bodde i 1865 341 personer i Kilbygda, 508 i Flora og Kringen og 460 i Forbygda.⁵ 1/3 av folketallet i Hegra bodde således i det man kan kalle utkantströk. Dette er et tall som er det mangedobbelte av hva en finner i dag.

Men også i de mere sentrale strök økte folketallet, særlig ved gårder som hadde skog og utmark slik at husmenn kunne slå seg ned.

Likevel ble problemet større ettersom årene gikk med å skaffe folketilveksten rom. En måte var å ty til gårddeling. Et stykke ut på 1800-tallet, da böndene i større grad ble selveiere og kunne gjøre med gårdene som de ville, ble det fart i gårddelinga. Ofte ble gården delt mellom 2 sønner straks de fikk skjöte og en tredje sønn fikk seg kanskje et stykke jord som husmannsplass. Tendensen til gårddeling viser seg i statistikken som en sterk økning i tallet på brukere.⁶

Et annet vitnemål om hvor trangt det var i bygdene har en i den sterke økningen av husmannsplasser. Leirfall har funnet ut at fra 1801-55 steg tallet på husmenn fra 590-1128. Han hevder videre at i 1865 var det ikke rom for flere husmenn. Jordmangelen førte til at plassene ble dårligere og dårligere, dessuten ble faste avgifter forhøyet og arbeidsplikten utvidet.⁷

At det var trangt om jord, viser seg også i den ting at enkelte begynte å rydde seg jord på allmenningen. Eiliv Hofstad skrev i 1927:⁸ " I 50-åra var det nokre som busette seg i ålmenninga. Ein mann med namn Ole Kall rudde og bygde nær heimrastgrensa (utmarka ved ein gard) Men så låg der nokre setrar i nærleiken... Dei vekte slåk. Rudningsmannen skulle bort".

Etter hvert som det ble trangere fordi gårdene var oppdelt og innmarkarealet for lite til å gi et forsvarlig næringsgrunnlag, ble utmarkene viktigere. Herifra måtte etter hvert en større del av vinterforet samles, samtidig ble det større rift om beitet.

Når det ble vanskelig å skaffe seg jord og folketallet samtidig økte, måtte dette nødvendigvis føre til at det ble flere mennesker på hver gård.

Barn som vokste opp, ble gående forholdsvis lenge hjemme. Giftemålsalderen ble hög, særlig for de yngre barna. Mange ble gående ugifte hjemme all sin dag, fordi de ikke fant noen utveg til å stifte sitt eget hjem.

Leirfall har dannet seg et bilde av folkestrukturen på gårdene ved en sammenligning mellom folketellingene i 1801 og 1865.⁹ I 1801 var det ikke uvanlig med et antall på 10-12 personer på en gård.

Men i 1865 var folketallet på gårdsvallene enda større. Flere husmenn var kommet til, gårdene var mer oppdelt og familiene større. Selv på forholdsvis små gårder kunne en finne 12 -16 personer. Denne tendens viste seg over alt i Stjørdalen, men sterkest synes den å være i utkantstrøkene.

Hva som var verdifullt ved en slik gårdsstruktur, hører ikke hjemme i denne sammenheng. Sikkert er det i hvert fall at folkerikdommen skapte et særegent miljø som vi i dag vanskelig kan sette oss inn i. Men miljøet ga lite rom for den enkelte til å komme seg fram, alt måtte konsentrere seg om det å livberge seg.

Verst var det for husmenn uten jord og for dag-arbeidere, som det stadig ble flere av. Disse sosiale grupper samt de fleste husmenn og mindre selveiere dannet den økonomiske underklassen i bygda. Blant disse grupper samlet det seg mye sosialt sprengstoff, og under Thranetumultene hadde en sett hvordan misnöyen hadde slått ut.*

Noenlunde slik var stillingen i Stjørdalsbygdene i 1850-60 åra. Folketallet hadde øket i større tempo enn næringsgrunnlaget. Gårdene tålte ikke videre oppdeling og i utmarka var det ikke plass for flere små husmannsstuer. Men trangen til å eie jord var fremdeles levende blant den oppvoksende slekt. Derfor reiste mange ut til andre bygder der

* Jfr. R. Grankvist: "Thranitterbevegelsen i Trøndelag". Kap. 3 " Opprør i Stjørdalen". s. 191.

det ennå var jord å få. Stjördalsbygdene som før hadde vært gjenstand for innvandring, ble et typisk utvandringsdistrikt.

Men samtidig med denne utvikling sto ei ny tid fram som brakte nye impulser. Hele det gamle samfunn sto foran ei forvandling. Denne nye "ånd" kan ikke tidfestes til et bestemt år, sakte og umerkelig vant den innpass.

Den manifesterte seg ved at folk etter hvert begynte å innse at levebrødet ikke bare var betinget av jordbruket. På forskjellige steder begynte det å vokse fram industri og anlegg. Kommunikasjonene ble bedre både til lands og til vanns. Nye søder og skikker trengte seg inn på landsbygda. Interessen for hendelser utenfor bygdegrensene ble stimulert ved den lettere adgang til å tilegne seg kunnskaper og opplysninger i blad og aviser.

På Stortinget var kampen mot Regjeringa begynt å bli mer intehs.

Jaabäk sluttet seg sist i 60-åra til Sverdrup og de gikk begge inn for nye demokratiske krav. Rundt om på bygdene ble det holdt folkemöter hvor folk ble innpodet med hvor stygt embetsstanden utsuget det norske folk.

Den politiske spenning nådde fram til folket, og den satte naturoligvis spor etter seg. I Semmingsen skriver i "Veien mot vest" at de lavere sosiale lag fölte trang til å protestere mot de kår de levde under. De fölte seg tilsidesatt i et samfunn som ikke ga dem håp om en forbedring. "Hos dem", sier Semmingsen, "var det ennå ikke tale om noen bevegelse med klart uttalte krav og mål. Men uroen og misnöyen var der."¹⁰

Også i Stjördalen hadde en misnöye, det vitner Thraneopptøyene om.¹¹ Men etter som årene gikk og stadig nye impulser, ideer og muligheter trengte seg inn i de overbefolkede bygder, måtte det føre til ei virkelig utløsning, - og den kom. I 1866 lösnet Amerika-skredet, som med større og mindre styrke raste til 1875.

Kildehenvisninger til kap. 1 og 2.

1. Norges off. statistikk VII, 25.
"Utvandringsstatistikk" s. 2.
2. Etter manuskript utlånt av J. Leirfall.
"Folkeauken sprengjer næringsgrunnlaget 1801-65", s. 34.
3. Etter tabell utlånt av J. Leirfall.
"Folkemengda i Stjördalsbygdene 1660-1960"
4. Etter manuskript utlånt av J. Leirfall.
"Folkeauken sprengjer næringsgrunnlaget 1801-65" s. 36.
5. Fra folketellingene for Övre-Stjördal 1865.
Oppgaver over folketall, utsæd og kreaturhold.
Riksarkivet i Oslo.
6. Samme som pkt. 4, s. 37.
7. Samme som pkt. 4, s. 37.
8. "Stjördalsboka" bd. 5, del 2, s. 708. Sitatet er hentet fra en artikkel som E. Hofstad skrev i: "Årbok for Nord-Trøndelag historidag 1927".
9. Som pkt. 4, s. 40.
10. I. Sammingsen: "Veien mot vest", annen del s. 69 Asch. 1950.
11. Rolf Grankvist: "Thranitterbevegelsen i Trøndelag", s. 191 ff.

De som dro ut.

I sin analyse av bygdestrukturen i Stjördalsbygdene sier Leirfall: "Bygdesamfunnet hadde sprenget næringsgrunnlaget sitt og det måtte koma ei utlöysing"¹.

Allerede fra 1840-årene av finner en stjördalingar i utvandringsflokkene, men det årlige antall var for det meste beskjedent helt til ut i 60-årene. Dette kan illustreres ved tall hentet fra kirkebøkene for Övre- og Nedre Stjördal. (I tidsrommet för 1867 har man ikke emigrasjonsprotokollene å stö seg til.)

1859: 4 personer

1860: 1 "

1861: 21 "

1862: 5 "

1863: ingen

1864: 25 personer

1865: 124 "

1866: 260 "

Det ser ut som flommen kom i 1865. Med variert styrke varte den til 1874 da den stilnet noe av for atter å öke mot slutten av 1870-årene. I 10-årsperioden 1866 -75 reiste det ca. 1500 personer fra Stjördal, Skatval, Lånke og Hegra. I virkeligheten er vel tallet enda noe større, da jeg har braktierfaring at enkelte har reist innen nevnte tidsrom, uten at de kan oppspores hverken i emigrasjonsprotokollene eller i kirkebøkene.*

Hvem var så disse som bröt ut fra det gamle bygdesamfunnet for å begi seg på den lange og ofte farefulle vei mot det store og ukjente? Fra hvilke sosiale lag kom de hundrer, som etter å ha vinket hjembygda farvel, bega seg til Trondheim hvor emigrantsskutene ventet? Var det enslige personer eller var det familiefolk?

Jeg har stillet meg spørsmål av denne art, og i det fölgende vil jeg forsöke å besvare dem så godt det lar seg gjöre. Jeg er klar over at kildematerialet på mange måter er i spinkleste laget, og at det derfor blir vanskelig å si noe med sikkerhet. Analysen gjør da også bare krav på å være fullstendig så langt materialet rekker.

Den årlige og den totale utvandring.

Jeg har vært inne på at utvandringa gikk i bølgegang og at den således ikke bar preg av kontinuitet. Diagram I belyser dette.**

*) Jfr. kap. 1 4a.

**) Tallene for 1865 og -66 bygger for Stjördalens vedkommede på kirkebøkene. Videre har jeg funnet det uriktig å sette tallene for kirkebøkene (1865 -66) og emigrasjonsprotokollen (1867) i en sammenhengende kurve.

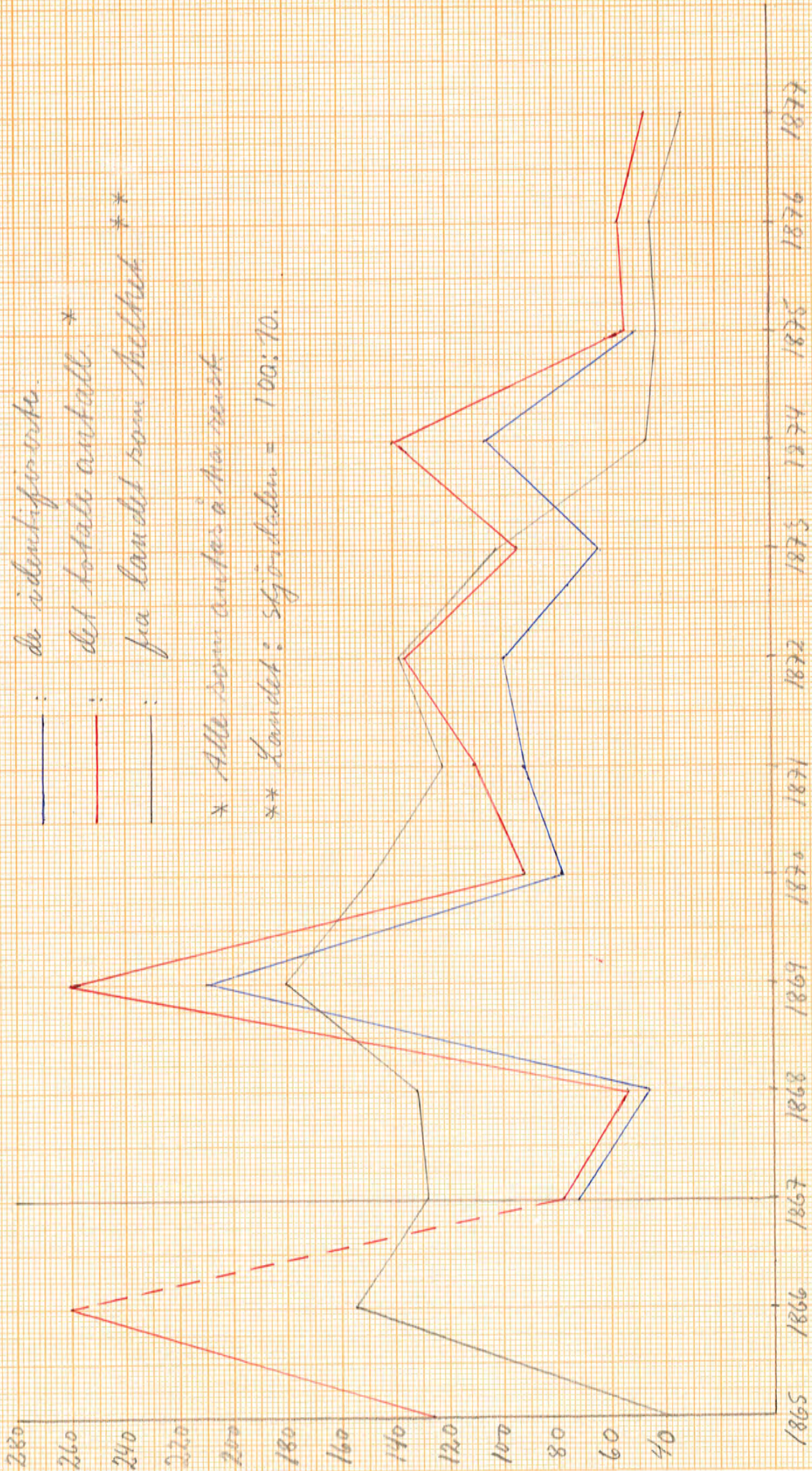
Diagram 7.

Utvecklingen för Stjörtdals bygds och rikets som helhet 1865-77.

—: de identifierade.
 —: det totala antalet *
 —: från landet som helhet **

* Alla som antas åska reisk

** Landet: Stjörtdalen = 100:10.

Diagrammet viser at de største svingningene har foregått i tidsrommet 1865 - 1870. Den andre 5-årsperioden oppviser utjevning i større grad. Videre ser en kurvene for de identifiserte og det totale antall er like stort sett*

Det går fram av diagrammet at det er samsvar mellom utvandringa fra Stjördalsbygdene og landet som helhet, unntatt i tidsrommet 1867 -68 og 1873 -74.

Ut fra dette kan en slå fast at Stjördalen* stort sett ikke oppviser noen særegen utvikling. Hva som kan ligge til grunn for de forskjeller som er tilstede mellom distriktet og landet, vil jeg komme tilbake til senere***

Likevel sto utvandringa fra Stjördalsbygdene i ei særstilling sammenlignet med Nordre Trondhjems Amt og landet som helhet. Dette går fram av tabell 1 og 2.

Tabell 1. Oversikt over folkemengde og utvandring 1865 -75 ³

	1865	Folkemengde 1875	+	-	Utvandring til steder utenfor Europa
Riket	1701.756	1813.424	+	111.668	119.545
N. Trondhjems Amt	79.133	77.519	-	1614	5652
Stör- og Verdal Fogderi	33.472	31.656	-	1816	3344
Namdalen Fogderi	19.405	20.474	+	1069	1220
Inderöen Fogderi	26.256	25.389	-	867	1088
N. Stjördal	7.287	6.894	-	388	2028
Hegra	3.409	2.841	-	568	
Meråker	1.861	1.705	-	156	

***) Etter egne beregninger ut fra emigrasjonsprotokollen og kirkebøkene. Norges off. statistikk gir ingen opplysninger hvor de har hentet sine tall fra.

*) Om hvorvidt materialet er representativt, Jfr. kap. I 4a.

**) Hvor intet annet er anført, menes med uttrykkene "Stjördalen, Stjördalsbygdene, Stjördalsdistriktet" kun de bygder som analysen dekker.

***) Problemet behandlet i kap IV avsnitt 2b og c, dessuten i slutten av avsnitt 3d.

Tabell 2. Utvandringsintensiteten 1865 -75.

	Middel folkemengde	Antall utvandrere	% av middel-folkemengden
Riket	ca. 1.755.000	119.545	6,5
Nordre T. Amt	" 78.300	5.652	7,2
Stjør. & V.F.	" 32.500	3.344	10,3
Inderöen F.	" 25.700	1.088	4,1
Namdalen F.	" 19.900	1.220	6,1
Skatval, Lånke Hegra, Værnes Meråker	" 12.000	2.028 (1800)	17,0 (15,0)***
Leksviken	" 3.050	262	8,5
Frosta	" 3.030	172	5,6
Aasen	" 1.920	102	5,3 ***
Skogn	" 3.720	171	4,7
Levanger landdistrikt	" 2.220	150	6,9
Værdalen	" 6.600	459	7,0 ****

*) Nedenstående distrikter utgjør Stjør- og Værdal Fogderi.

***) Övre- og Nedre Stjørdal lensmannsdistrikt.

****) Frosta lensmannsdistrikt.

*****) Levanger lensmannsdistrikt.

Etter tabell 1 ser en at samtidig med at folkemengden i Norge ökte med 111.668 personer, minket den i Nordre Trondhjems Amt med 1614. I amtet er det igjen Stjør- og Værdal Fogderi som har hatt den største nedgangen med 1816 personer. Av disse falt over 1100 på Stjørdalsbygdene. En av årsakene til dette finner en i den sterke utvandringa. Av 5652 personer som utvandret fra amtet, kom 2028 fra Övre- og Nedre Stjørdal.

Noen tall kan illustrere den sterke utvandringa fra Stjørdalen:

Stjørdalsbygdene folketall 1865 -75 ca. 12000. Emigrerte ca. 2.000.

Amtets folketall forövrig " " " 66.000 " " 3.600.

Tabell 2 viser at emigrasjonen fra Stjørdalen var mer intens enn både fra de andre herredene innen fogderiet, amtet og riket, folkemengda tatt i betraktning. Stort sett var den mellom 2 og 3 ganger så stor.

Resultatet av disse undersøkelser blir at utvandringa fra Stjördals-¹⁸ bygdene i tidsrommet 1867 -75 gikk i en bølgegang der 1869, 72 og 74 dannet topp-punktene. Vidre var det stort sett samsvar mellom landskurven og kurven for Stjördalsbygdene. Endelig kan en fastslå at utvandringa fra nevnte bygder var mer intens enn i fogderiet og amtet forøvrig.

Utvandrerne fordelt etter kjønn.

Tabell 3. Utvandrerne fra Stjördalen 1867 -75 fordelt etter kjønn.

	Identifisert			Prosentvis		Totalt	
	Menn	Kvinner	Tils.	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
1867	41	32	73	56,1	43,9	41	34
1868	26	20	46	56,5	43,5	30	24
1869	116	93	209	55,5	44,5	161	96
1870	45	33	78	57,7	42,3	55	40
1871	53	40	93	57,0	43,0	75	53
1872	53	47	100	53,0	47,0	71	67
1873	38	25	63	60,3	39,7	56	43
1874	46	62	108	42,6	57,4	58	73
1875	22	27	49	45,0	55,0	26	28
	440	379					

Det synes som første del av utvandringsbølga hadde overvekt av menn. Framtil 1873 varierer prosenttallet for menn mellom 53 og 60. Men i 1874 blir bildet forandret. Fra nå av er det større tall å finne på "spinnesida". Jeg er klar over at antallet for hvert år er for tynt til at man kan trekke sikre konklusjoner. Dersom en deler 10-årsperioden i to og setter skillet ved 1870, mener jeg med større sikkerhet å kunne peke på nevnte tendens.

Tabell 4. Utvandrerne fra riket og Stjørdalen 1866-75 fordelt etter kjønn i to 5-års grupper.

Fra riket 4.				
	Menn	Kvinner	Menn i %	Kvinner i %
1866 - 70	41.969	32.379	56,4	43,6
1871 - 75	25.546	20.596	54,2	45,8

Fra Stjørdalen *

Identifiserte				Totalt	
Menn	Kvinner	Menn i %	Kvinner i %	Menn i %	Kvinner i %
228	178	56,4	43,6	60,0	40,0
212	201	51,6	48,4	52,0	48,0

* Første perioden dekker 1867 - 70.

Det fremgår at det reiste flere menn fra Stjørdalsbygdene i den første perioden enn i den andre. For de identifisertes vedkommende er nedgangen 4,8%; legger en det totale antall til grunn, er nedgangen 8%. Mine beregninger faller således sammen med landsoversikten. Her kan en spore den samme forskyvning i prosentforholdet mellom menn og kvinner, om enn ikke i så stor grad som jeg er kommet til. Dette er dog naturlig, etter som det lettere vil foregå ei utjevning i en større oversikt.

Når det har foregått en forskyvning, kan dette skyldes at i den første perioden reiste en del gifte menn hvis familier fulgte etter senere. Mange løse og ledige menn reiste også, som kom tilbake etter å ha vært en tid "derover". Etter et kort opphold hjemme reiste de kanskje over igjen, og da kunne søsken eller andre kjente være med.

Dette var tilfelle med Mathias Arnstad og Erik Larsen Leren. Når det gjelder førstnevnte, heter det i et brev: "Mine brødre Mathias og Ole - - - reiste 3 år før meg (-66). Mathias reiste heim og giftet seg - - - og så ble jeg (brøren Ole) med over i 1869 - 17 år gammel."⁵

Erik Larsen Leren reiste første gang i 1869 og var da ugift. I 1874 er han atter å finne i emigrasjonsprotokollene. Også han (var) hadde da giftet seg kort tid før han reiste andre gang. Foruten kona var også ei svigerinne med.

De tendenser som fremgår av tab. II blir styrket ved en uttalelse i "Folkemengdens bevegelse 1866-95": "Høie forholdstall for mannkjønn har i regelen fremtrådt i de år, da utvandringsstrømmen begynner å vokse."⁶

Når det gjelder kvinnene, viser tabellen at disse kom sterkere med i 1870-årene. Fra 1874 var de en-datil i overvekt. Det var de også i 1876 og 1877, som forøvrig markerte slutten på den første store utvandringsstrømmen. Også dette blir støttet i nevnte publikasjon der det heter: "Et lavt forholdstall for mannkjønn står ofte i forbindelse med en avtagende utvandring." ⁷

Fordeling på aldersgrupper.

I emigrasjonsprotokollene finnes en rubrikk som skal gi opplysning om alderen på hver utvandrer. Dessverre er denne temmelig misvisende. Feilmarginen er som regel ikke mer enn 1-2 år, men det er selvsagt nok til å gi et skjevt bilde. Der det har vært uoverensstemmelse mellom emigrasjonsprotokollen og folketellingene, har jeg ansett de sistnevnte som mest pålitelige. Når det gjelder personer som har vært vanskelig å finne i folketellingene - og det er de fleste i alderen 15-30 år - har jeg gått til kirkebøkene.

Fordelinga på de ulike alderstrinn går fram av tabell 5.

Tabell 5: Emigrantene fra Stjørdalsdistriktet 1867-75 fordelt i alders-grupper.

Alder	Menn		Kvinner	
	Identifiserte	Totalt	Identifiserte	Totalt
0 - 1 år	15		12	
2 "	11	12	6	7
3 "	4		14	5
4 "	5		6	
5 "	7		4	6
6 "	7	8	8	10
7 "	8		6	
8 "	6		7	8
9 "	5		9	10
10 "	6		8	9
11 "	6	7	5	6
12 "	11	12	11	
13 "	4		3	4
14 "	8		4	
15 "	5	6	1	2
16 "	12	17	7	8
17 "	12	13	12	13
18 "	21	24	10	11
19 "	22	27	14	17
20 "	38	49	10	12
21 "	34	44	11	14
22 "	24	28	14	18
23 "	7	8	15	18
24 "	3	8	8	14
25 "	8	11	15	18
26 "	7	11	8	11
27 "	7	8	6	9
28 "	8	10	5	6
29 "	6	9	8	

Alder	Menn		Kvinner	
	Identifiserte	Totalt	Identifiserte	Totalt
30 år	6		8	9
31 "	5	8	8	
32 "	9	12	8	10
33 "	1	4	4	6
34 "	4	6	7	
35 "	2	4	5	
36 "	2	3	3	
37 "	9	10	5	6
38 "	2	3	4	5
39 "	5	6	2	3
40 "	5	8	3	
41 "	1	2	7	8
42 "	5		3	
43 "	2	3	1	
44 "	6		4	5
45 "	6		5	
46 "	2	5	1	2
47 "	2	4	2	
48 "	3		3	
49 "	3		3	
50 "		5	3	4
51 "	4		4	
52 "	4		1	
53 "	1	2	1	
54 "	1		5	
55 "	3		3	
56 "	1		4	
57 "	4	5	3	
58 "	1		1	2
59 "	2		1	
60 "	1		2	
61 "	8		4	
62 "	1		4	
63 "			1	
64 "	1		1	
65 "	3		3	
66 "			2	
67 "	1		2	
68 "				
69 "	2		2	
70 "	1			
71 "			1	
72 "	2			
78 "			1	
79 "				1

Noen karakteristiske trekk kan leses ut av tabellen. For det første kan en legge merke til fordelinga innen aldersklassene 1 - 6 år. Det viser seg her at den overveiende del av barna er i alderen 1 - 3 år. Hele 62 barn (identifiserte) forlot dalføret i denne alderen, mens tallet for den neste 3-årsgruppe er 37. Årsaken til dette tror jeg må ligge i at det var forholdsvis mange " unge ektepar" som dro avsted, og som bare hadde med seg ett eller to barn.

Et annet karakteristisk trekk er den plutselige øking av antall utvandrere fra aldersklasse 16 år. Dette gjelder både menn og kvinner. For mennenes vedkommende er det en jevn stigning fram til 21-årsalderen. Antallet kvinner derimot varierte en del med maksimum omkring 25-årsalderen.

En av mulige årsaker til dette tror jeg må ligge i at de unge ble reknet som voksne etter konfirmasjonen. Mange steder var det nå ikke plass for dem hjemme lenger, de måtte ut å sørge for seg selv.

Enda mer markert er forskjellen mellom årsklassene 22 og 23 år for menn. Som sagt begynte økningen i 16-års alderen, den kulminerte med 38 personer i aldersgruppa 20 år, og gikk ned til 24 i aldersklassa 22 år. Men bare 7 personer var 23 år da de reiste. Dersom en legger sammen antallet menn som reiste da de var 23, 24 og 25 år, utgjør dette færre enn for den ene aldersgruppa 22 år. En av grunnene til dette tror jeg må ligge i militærtjenesten.*

Oversikten viser videre at tendensen på "spinnesida" ikke er den samme som for mennene. For kvinnenes vedkommende er den årlige fordeling ganske jevn i aldersgruppene 16-25 år, en har ikke det skarpe skillet mellom 22 og 23 år.

Diagram 2 og tabell 6 illustrerer nærmere fordelinga på de ulike aldersgrupper.

Diagrammet viser en svak nedgang i gruppene 5-10 og 10-15 år i forhold til 0 - 5 år. Jeg er klar over at tendensen er svak, men den er dog den samme som i landet forøvrig. I aldersgruppene 15-40 år er forholdet stort sett likt, men fra 40 år og oppover, synes utvandringa på det lokale plan å være mer jevn enn den andre.

Angående fordelinga innen de forskjellige aldersklasser, har jeg foretatt en sammenligning mellom Stjørdalen 1867-75 og riket 1866-1915.*

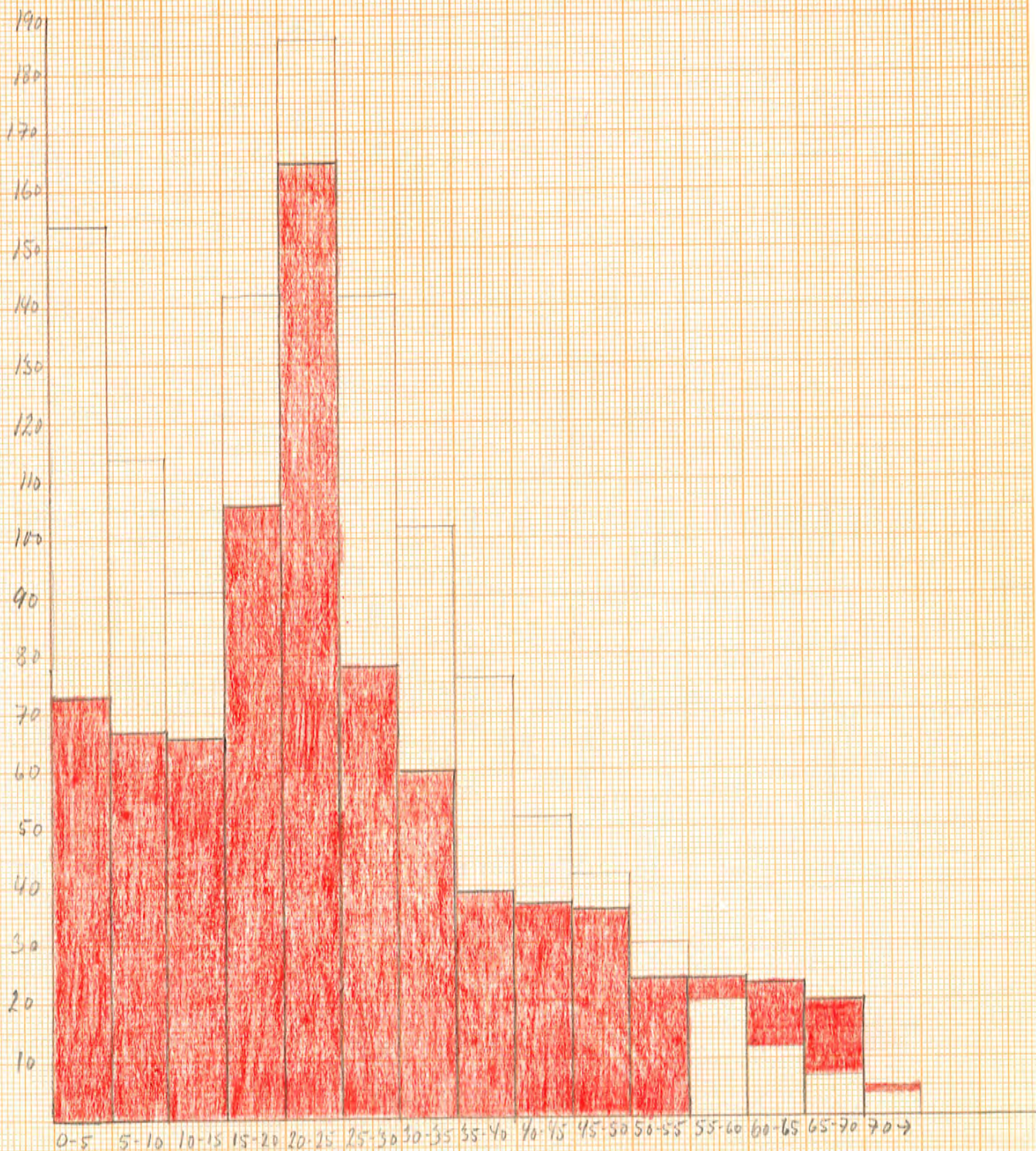
*) Mer om dette i kap. IV, avsnitt 4.

Diagram 2.

Utroandrerne fordelt efter alder i 5-årsgrupper.

 : Stjördalsbygden 1867-75.
 : Riket 1866-75. 8

Tabell 6:
Utvandrere fra riket 1866 -1915* og Stjördalen 1867 -75 fordelt
i aldersgrupper.

O	Riket ⁹	Stjördalsbygdene
0 - 15 år	ca. 19 %	ca. 25 %
15 - 25 år	" 45 %	" 35 %
25 →	" 36 %	" 40 %

* Jeg er klar over at denne tabell er metodisk betenkelig etter som 2 forskjellige slag sammenligninger er foretatt.

Det går fram at i 9-årsperioden reiste det forholdsvis flere unge og eldre enn hva tilfellet var for 50-årsperioden. Årsaken til dette ligger utvilsomt i det faktum at emigrasjonen i 1860-70-årene bar preg av å være familieutvandring. Materialet jeg bygger på viser dette tydelig ; hele familier, både unge og gamle bröt opp og bega seg til Amerika. Jeg innser dog at det er vanskelig å si om forskjellene som fremgår av tabellen, er historisk eller geografisk betinget, etter som to forskjellige sammenligninger er foretatt.

Imidlertid synes en prosentvis forskyvning innen aldersklassene å gjøre seg gjeldende allerede innen 9-årsperioden.

Tabell 7: Utvandrerne fra riket ¹⁰ og Stjördalen * fordelt i to 5-årsgrupper 1865-70 og 1870-75.

		Menn					
		0-15	15-30	30-45	45-60	60-75	Tilsammen
Riket	1865-70	29,6	39,6	21,6	7,5	1,7	100
	1871-75	27,2	46,2	18,0	6,9	1,7	100
Stjör.- bygdne.	1867-70	25,8	44,3	21,1	5,2	3,5	100
	1871-75	21,3	54,2	10,0	8,9	5,6	100
		Kvinner					
		0-15	15-30	30-45	45-60	60-75	Tilsammen
Riket	1865-70	34,5	34,5	19,9	8,5	2,6	100
	1871-75	29,9	48,8	16,4	8,4	2,2	100
Stjör.- bygdne.	1867-70	26,9	36,9	21,7	7,8	6,7	100
	1871-75	30,5	40,4	14,6	9,8	4,7	100 **

* For Stjördalen er første periode fra 1867-75.

** Samme undersökelse er foretatt på grunnlag av det totale antall uten at tendensene derved ble vesentlig forandret.

En ser at aldersgruppene 15-30 år har økt sin prosentvise andel fra det første til det andre fem-året. Dette er felles både for landsoversikten og Stjördalsbygdene. Gruppene 30-45 år viser en tilsvarende nedgang. Noe annerledes er forholdet med gruppene 45-60 og 60-75 år. Mine beregninger viser økning for begge grupper menn og for gruppa 45-60 år av kvinner. Landsoversikten viser her nedgang.

Denne undersøkelse har da brakt for dagen at blant utvandrerne fra Stjördalen var en stor prosent av barna i alderen opp til 3 år. Blant voksne menn var utvandringa størst i aldersklassene 16-23 år. Fra aldersklassen 22-23 år har en markert nedgang, et fenomen som ikke kan spores for kvinnenes vedkommende. Dessuten ser det ut til at flere reiste i alderen 15-30 år i siste halvdel av utvandningsperioden enn hva tilfellet var i den første.

Utvandrerne fordelt etter sivilstand.

I dette avsnitt vil jeg legge fram de resultater jeg er kommet til angående emigrantenes ekteskapelige stilling. Når det gjelder de identifiserte, mener jeg beregningene er korrekte, hvertfall for mennenes vedkommende.

Jeg bygger på folketellingene for personer som giftet seg før 1865. Etter 1865, da en for de flestes vedkommende bare har emigrasjonsprotokollene å holde seg til, har det vist seg at det lett kan oppstå feil, særlig blant menn. Ei kvinne står gjerne oppført som "Pige" eller "Kone", mens en mann kan være titulert bare som "arbeider". På grunnlag av kirkebøkene har jeg derfor kontrollert alle ugifte menn som var fra 18 år og oppover ved sin avreise, om de hadde giftet seg etter 1865.

Angående utvandrerne sivilstand viser jeg til tabell 8.

Tabell 8: Årlig fordeling av emigrantene fra Stjördalen 1867-75 etter sivilstand, og aldersgrupper.

År	Alder	Ugifte		Gifte		Enker	Enkemenn
		Menn	Kvinner	Menn	Kvinner		
1867	15-20	7	3				
	20-25	3	3	1			
	25-30	1	1	3	2		
	30-35	3	1		3		
	35-45		2	6	3		
	45-55			3	3		
	55-65			2	1		
	65-75			1	2	1	

År	Alder	Ugifte		Gifte		Enker	Enkemenn
		Menn	Kvinner	Menn	Kvinner		
1868	15-20	5	3				
	20-25	5	2		1		
	25-30	1					
	30-35		4	2	3		
	35-45			2	1		
	45-55					1	
	55-65				1	1	
	65-75					1	
1869	15-20	23	11				
	20-25	20	11	2	7		
	25-30	5	2	6	6		
	30-35			8	5		
	35-45		1	16	8	1	1
	45-55			5	6	1	
	55-65			3	3	1	3
	65-75			1		2	
1870	15-20	8	5				
	20-25	12	3		1		
	25-30	3	2	1	2		
	30-35		2	2	1		
	35-45		1	6	3		
	45-55			1			
	55-65			1		1	
	65-75				1		
1871	15-20	15	5				
	20-25	16	8		3		
	25-30		1	2	1		
	30-35	2	2		1		
	35-45		1	4	1		
	45-55			1	1	1	
	55-65			3	6		
	65-75			2			

År	Alder	Ugifte		Gifte		Enker	Enkemann
		Menn	Kvinner	Menn	Kvinner		
1872	15-20	12	6				
	20-25	6	6		1		
	25-30	4	4	2	2		
	30-35		1	2	4		
	35-45	1		3	2		
	45-55			4	3		
	55-65			3	3	1	
	65-75			2	1		
1873	15-20	14	2	1			
	20-25	4	4	2			
	25-30			1	1		1
	30-35		2				
	35-45			1	5		
	45-55			4	2		
	55-65			1	3		
	65-75			2		1	
1874	15-20	13	9				
	20-25	8	14		1		
	25-30	1	4	3	4		
	30-35		3	1	1		
	35-45		1	3	5		
	45-55			2	2		1
	55-65			2	1		
	65-75				1		
1875	15-20	12	6				
	20-25	3	4				
	25-30	1			1		
	30-35				1		
	35-45			1	1		
	45-55			1	2	1	
	55-65			3	2		
	65-75						

En ser at av ugifte menn reiste ca. 190 eller ca. 90%, i alderen 15-25 år. De resterende 10% var mellom 25 og 35 år. Det merkelige er at jeg har funnet bare en ungar som var over 35 år. Den samme tendensen gjør seg gjeldende blant ugifte kvinner, men forskjellen i prosenttallet mellom de nevnte aldersklasser er ikke så stor her. Ca. 75% var i alderen 15-25 år, ca. 20% mellom 25 og 35 år, og de resterende var over 35 år.

Diagram 3 belyser nærmere hvordan de gifte og ugifte fordelte seg på de ulike aldersgrupper.

En ser at de ugifte er i stort flertall til slutten av 20 - årene. Men fra 35 - årsalderen er de gifte i overvekt. Dessuten går det fram at differansen mellom gifte og ugifte er størst blant mennene. Videre viser diagrammet en markert nedgang i antallet ungtkarer fra aldersgruppa 15-20 til 20-25 år, mens det motsatte er tilfelle blant kvinnene. Forholdet mellom gifte, både menn og kvinner, er ganske jevnt fra 25 - årsalderen.

Med utgangspunkt i tab. 8, kan en foreta et sammendrag som viser utviklinga for de forskjellige år:

Tabell 9: Utvandrerne i de forskjellige år innen perioden 1867 - 75 fordelt etter sivilstand.

År	Ugifte menn	Ugifte kvinner	Tils.	Gifte menn	Gifte kvinner	Tils.
1867	14	10	24	16	14	30
1868	11	9	20	4	6	10
1869	48	25	73	41	35	76
1870	23	13	36	11	8	19
1871	23	17	50	12	13	25
1872	23	17	40	16	16	32
1873	18	8	26	12	11	23
1874	22	31	53	11	15	26
1875	16	10	26	5	7	12

En ser at antallet gifte og ugifte har variert fra år til år. Som regel har det vært overvekt av ugifte, men i 1867 og 1869 ser det ut til å ha vært flere gifte enn ugifte. I 1872 og 1873 var tallene noenlunde like. For lettere å kunne se svigningene mellom gifte og ugifte, har jeg delt tidsrommet i 2 perioder.

	Ugifte	Gifte *	Differanse
1867-70	153	149	4
1871-75	195	124	71

* Tallene i rubrikken innbefatter enker og enkemenn.

Sett fra denne synsvinkel er tendensen klar. Første periode hadde mer karakter av familieutvandring, mens det i 1870-årene reiste forholdsvis flere løse og ledige personer. I første femårs-periode utvandret 38 ugifte og 37 gifte gjennomsnittlig pr. år, mens tallene i den andre perioden var 39 og 25. Antallet ugifte holdt seg temmelig konstant i 9-årsperioden; det var gifte som det ble færre av i 70-årene.

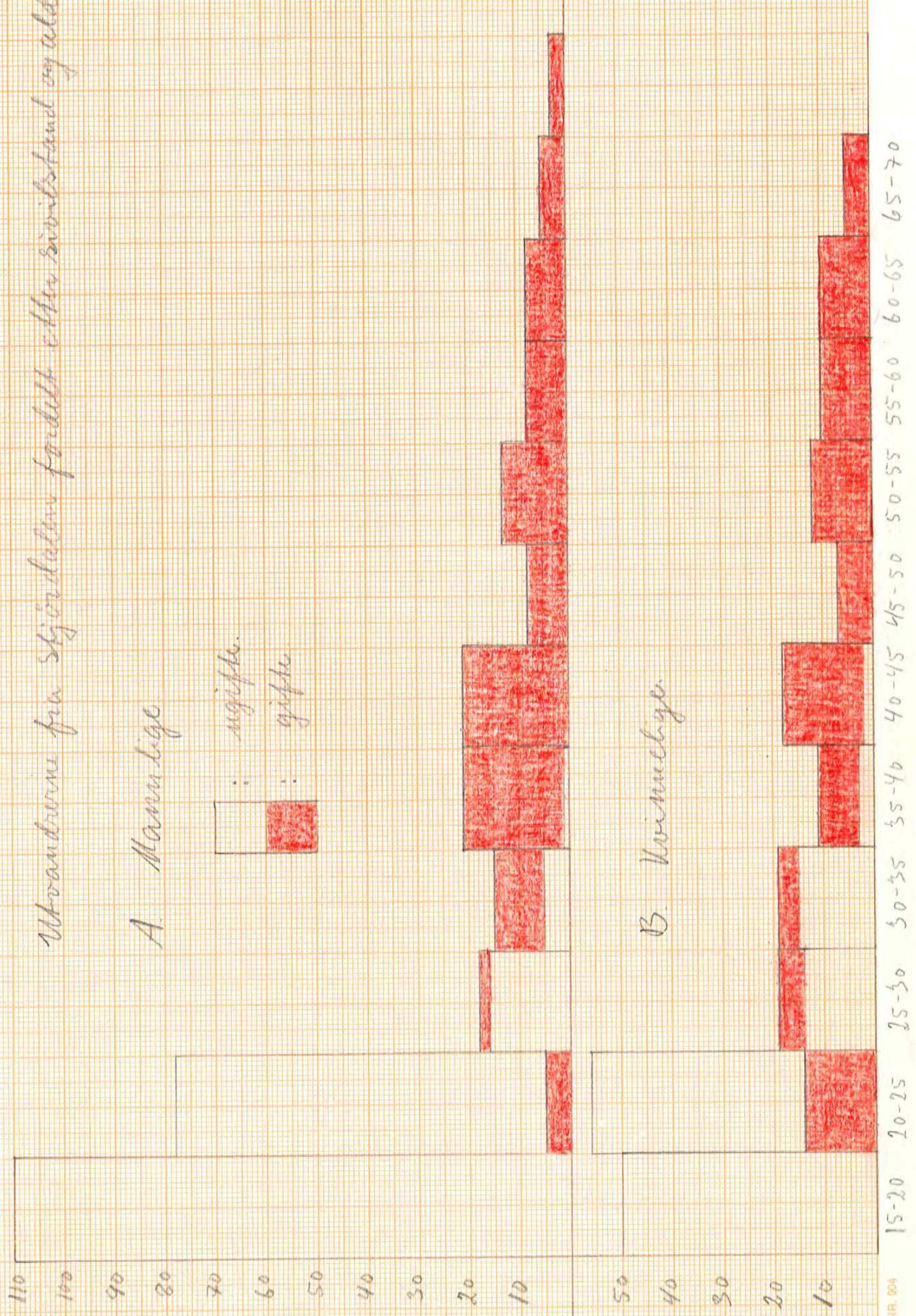

Diagram 3.

Utvandrings- og stordatafordelt etter bivilstand og alder.

A. Mannlige

□ : ugifte.
 ■ : gifte

Selve familiene synes også å ha vært større i 60-årene. Dette går fram av tabell 10.

Tabell 10: Den årlige fordeling av utvandrerne i familiepersoner kontra enslige samt størrelse på gjennomsnittsfamilien.

	A	B*	C**	D	E	F	G
År	Identifiserte	Familier	Fam.personer	Størrelse på gj.snittsfam.	Fam.personer i % av tot. utv.	Størrelse av gj.snittsfam.	Fam.pers. i % av tot. utv.
1867	73	14	48	3,4	65,7	3,8	56,8
1868	46	6	24	4,0	52,1		
1869	209	38	133	3,5	63,6		
1870	78	10	44	4,4	56,4		
1871	93	14	49	3,5	52,7	3,3	52,3
1872	100	16	59	3,7	59,0		
1873	63	11	36	3,2	57,1		
1874	108	15	54	3,6	50,0		
1875	49	8	22	2,7	44,8		

* Med familier menes ektepar med eller uten barn eller dem den ene av ektefellene reiser med barn.

** I tillegg til foreldre er tatt med barn og pleiebarn i alder inntil 15 år.

I første halvdel av 9-årsperioden var 56,8% av emigrantene familiepersoner, mot 52,3 i den andre perioden - en nedgang på 4,5%. Men det var først i 1874 at nedgangen i prosenttallet begynte å vise seg for alvor. Likedan synes det som familiene var gjennomgående mindre i 70-årene, men denne tendensen er svak.

Gruppe C ville ha blitt noe forandret dersom alle familiemedlemmene hadde vært medregnet. Blant utvandrerne hadde en mange familier som reiste med voksne barn (over 15 år). Dessuten kunne en familiefar ha med seg tjenestefolk, foreldre, svigerforeldre eller andre kjente. Jeg har foretatt en undersøkelse i emigrasjonsprotokollene for året 1867 og tatt ordet "familie" i videste betydning. I stedet for 48 familiepersoner, kom jeg da fram til 59 eller ca. 80%. Det var med andre ord bare ca. 20% av emigrantene som reiste alene.

Vi har sett at det reiste flere ugifte enn gifte. Dersom vi skiller mellom de to kjønn, blir forholdet dette.

	Ugifte menn	Ugifte kvinner	Gifte menn	Gifte kvinner
1867-75	208	140	128	125

I 9-årsperioden reiste det ca. 70 flere ugifte menn en kvinner. For de gifte er tallene omtrent de samme. Forsåvidt er dette naturlig

etter som enker og enkemenn er holdt utenfor.

Deler man nevnte oversikt i en 4- og en 5- årsperiode, blir utviklingen denne.

Tabell 11: Utvandrerne fordelt etter sivilstand i to 5- års grupper 1867-70 og 1870-75.

	Ugifte menn			Ugifte Kvinner		
	Identifiserte	Pr. år	Totalt	Identifiserte	Pr.år	Totalt
1867-70	96	24	124	57	14,2	63
1870-75	112	22,4	146	83	16,6	110
	Gifte menn			Gifte Kvinner		
	Identifiserte	Pr. år	Totalt	Identifiserte	Pr.år	Totalt
1867-70	72	18,0	77	63	15,7	66
1870-75	56	11,2	65	62	12,4	66

I begge perioder har en overvekt av ugifte menn i forhold til ugifte kvinner, dog synes forskjellen å være mindre i siste periode. Det totale antall viser samme tendens. Disse tallene støtter da opp om det som jeg har kommet fram til før, nemlig det at mennene gjerne er i flertall den første tida i ei utvandringsbølge, mens kvinnene kommer sterkere med mot slutten.* Også når det gjelder gifte, synes utviklinga å ha gått i samme retning.

Denne undersøkelse har vist at i første halvdel av utvandringsperioden var antallet av gifte og ugifte temmelig likt, mens de ugifte var i overvekt i 70-årene. Etter dette synes emigrasjonen i 60-årene å ha hatt preg av familieutvandring i større grad enn først på 70-tallet. Endelig har jeg kommet til at de fleste ugifte var i alderen 16-25 år for mennenes vedkommende og 16-35 år for kvinnene.

*Jfr. kap. IV, i slutten av avsnitt 4.

Emigrantene fordelt på sosiale grupper.

Den sosiale inndeling har bydd på et vanskelig og innfløkt arbeid. Som nevnt i innledningskap., var 1860-åra preget av jordmangel og overbefolkning og stort sett hadde en dårlige jordbruksår. Dette ga grunn for ei sosial uro der folket var i stadig bevegelse. En følge av dette var at folk lett kunne komme til å skifte sosial status. Av den grunn er det derfor vanskelig - for ikke å si umulig - å fastslå utvandrerens sosiale status i det øyeblikk han tok farvel med hjembygda. Men etter som perioden faller mellom folketellingen i 1865 og -75, kom jeg til at den beste løsning var å anvende folketellinga i 1865 som grunnlag for sosial status.

I tabell 12 står hver undergruppe for følgende:

Gruppe A1: Hovedpersoner fra selveierstanden. Men dette menes gifte menn eller kvinner som reiser med barn, menn som reiser sammen med kona, enker og enkemenn.

Gruppe A2: Enslige hovedpersoner. Disse kan være gifte menn eller kvinner (sjelden) som reiser alene. Dessuten ugifte gårdmannssønner (selveiersønner) over 16 år.

Gruppe A3: Bipersoner. Med dette menes kvinner og/eller barn som reiser sammen med en hovedperson.

Samme prinsipp er gjort gjeldende for gruppe B, C, D, og E.

Gruppe F1 og G1 : Hovedpersoner fra tjenerstanden og personer som i 1865 var tjenere.

Gruppe F2 og G2 : Personer som i emigrasjonsprotokollen er oppført som tjenere som reiste sammen med et familieoverhode.

Gruppe H1 og J1 : Hovedpersoner,

Gruppe H2 og J2 : Bipersoner.

H : Hegra

S : Skatval

V : Værnes

L : Laanke

Som kjent er det ingen regel uten unntak. I tabellen er kvinner som giftet seg etter 1865 oppført som bipersoner i den rubrikk som mannen sorterte under.

For å finne forholdet mellom antallet personer som reiste fra de forskjellige lag av folket, viser jeg til diagram 4.

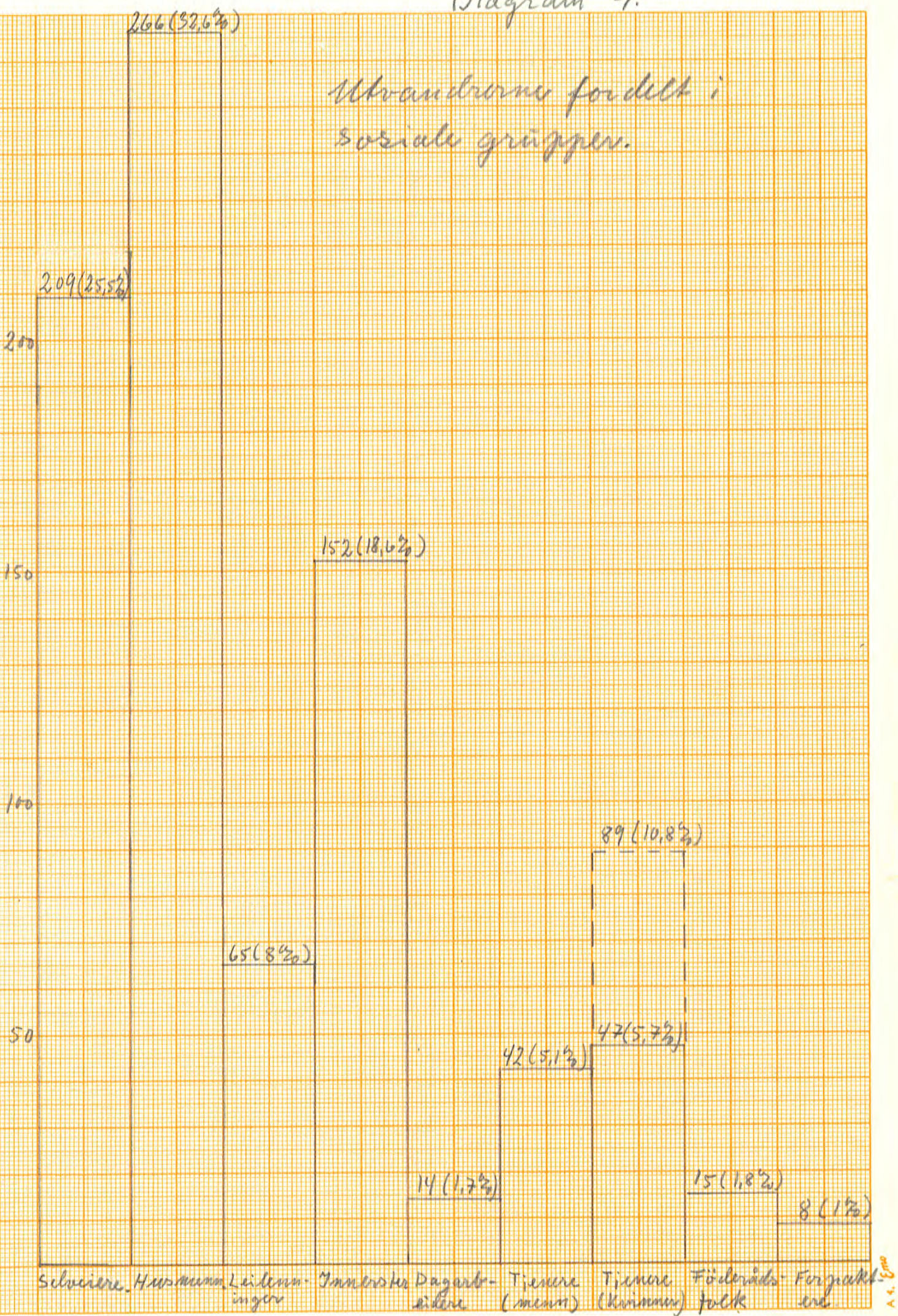
Tabell 12. Urvandrerne fra Sjødalen 1867-75 fordelt i sociale grupper pr. år.

	A. Selvere		B. Husmænd		C. Løjtemænd		D. Tjenere		E. Dagslødere		F. Mand		G. Kvind		H. Forældre								
1867.	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2						
	4	3	1	3	1	4	2	1	3	1	2	3	1	2	3	1	2						
	1	3	2	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2						
	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1						
1868.																							
	1	4	2	2	1	3	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1						
	11	10	3	2	10	6	1	1	13	2	1	1	3	1	1	1	1						
	3	1	3	4	2	3	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1						
1869.	1	6	3	5	1	10	6	2	16	6	2	2	1	1	3	1	3						
	1	3	1	1	2	3	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1						
	4	4	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2	1	1	1	1						
1870.	1	4	2	2	1	4	2	1	4	2	1	1	1	1	1	1	1						
	1	4	6	2	1	4	2	1	4	2	1	1	1	1	1	1	1						
	1	4	6	1	1	6	1	1	6	1	1	1	1	1	1	1	1						
1871.	1	5	3	3	4	6	2	1	4	1	1	1	1	1	1	1	1						
	1	2	2	2	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1						
	2	6	4	0	1	4	1	1	4	1	1	1	1	1	1	1	1						
1872.	2	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1						
	3	2	3	3	3	8	1	1	5	1	1	1	1	1	1	1	1						
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1						
1873.	1	1	5	5	1	18	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1						
	1	1	3	1	2	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1						
	1	1	3	2	1	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1						
	1	4	2	2	2	15	3	6	3	1	1	1	5	1	1	1	1						
1874.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1						
	3	7	10	7	1	4	1	1	4	1	1	1	4	1	1	1	1						
	2	2	4	1	2	8	1	1	2	1	1	1	4	1	1	1	1						
1875.	1	3	3	3	1	6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1						
	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1						
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1						
T. I. o.	35	80	94	55	70	141	12	9	44	35	32	85	3	6	5	37	6	29	17	7	8	2	6

Diagram 4.

Utvandrernes fordelt i sociale grupper.

Beregningen viser at ca. 33 % av utvandrerne kom fra husmennenes rekker, mens ca. 25 % kom fra selveierstanden. Personlig hadde jeg ventet at forskjellen mellom de nevnte klasser skulle ha blitt større. Etter å ha hørt eldre folk fortelle om husmennene før i tida og de kår de levde under, skulle en tro at det var mest husmannsfolk som reiste til Amerika.

Videre ser en at 18,6 % av emigrantene sorterte under gruppa "logerende / innerster." Det kan imidlertid tenkes at dette prosenttallet ikke er helt riktig. Folketellingene er nemlig upålitelige. Innerster står benevnt som "logerende, logerende dagarbeidere" eller "dagarbeider". Av den grunn kan det derfor tenkes at personer som står oppført som losjerende, egentlig var dagarbeidere. I diagrammet hadde det da kanskje vært bedre å slå sammen søylene for innerster og dagarbeidere.

Antallet mannlige og kvinnelige tjenere er noenlunde jevnt. Differansen i kvinnes favør hadde blitt større dersom kvinner som giftet seg etter 1865 hadde vært med.

Slik blir den tallmessige fordeling innen de forskjellige sosiale grupper. Men blir forholdet det samme dersom en tar folkemengden i betraktning? Å gi et tilfredsstillende svar på dette, er ikke enkelt. Likevel har jeg foretatt en undersøkelse som etter min mening gir et noenlunde riktig bilde. Folketellingen i 1865 danner grunnlaget. Fra disse har jeg registret antallet hovedpersoner innen hver sosial klasse.

Tabell 13. Utvandringen fra Stjørdalen 1867 -75 . Utvandringsintensiteten pr. år innen de sosiale grupper.

Sosialgruppe	Hovedpers. 65	Ant. folkemengd.*	Utvand.	Utvand. pr. 1000 pr. år
Selveiere	543	2600	209	9,0
Husmann	990	4750	266	6,2
Leilenninger	70	335	65	21,5
Losjerende	395	1900	152	8,8
Tjenere	920	920	89	10,9

*) Det kan reises tvil om gjennomsnittsfamilien (4,8) personer er like stor innen de forskjellige sosiale grupper.

Det som er iøyenfallende når en sammenligner diagram 4 og tabell 13, er utvandringa blant husmann. I diagrammet ser en at antallet husmann var 266 av ca. 820 personer (33 %). Men likevel var utvandringsintensiteten bare 6,2 /1000 . Det reiste med andre ord færre fra husmennenes rekker enn fra de andre grupper* På den andre siden var utvandringsintensiteten blant leilenninger over 3 ganger så stor som for husmennene, selv om de tallmessige var relativt få (65 personer). Selveiere og innerster står omtrent likt, tjenere ligger et hakk høyere.

**) Se forøvrig kap. IV 2 c.

En ser således at forholdet mellom de forskjellige sosiale grupper er noenlunde jevnt, unntatt klassa for leilenninger.

Til nå har denne undersökelse konsentrert seg om forholdet mellom de ulike sosiale grupper og utvandringens intensitet. Tilbake står å kaste lys over fordelinga for de enkelte år innen hver av de 4 bygdene. Med utgangspunkt i tabell 12 blir fordelinga pr. år denne:

Tabell 14. Den årlige fordeling av emigrantene i sosiale grupper.

År	A Selveiere	B Husmenn	C Leilen.	D Innerst.	E Dagarb.	F Tjen.	G Forpak.	H Föderåds- folk
67	14	20		19	5	9		5
68	1	13	1	23	2	6		
69	69	36	22	51	3	23		5
70	28	19	11	6		15		
71	28	23	7	11	3	13	7	
72	27	35	13	16		9		
73	15	44				2		1
74	28	55	2	18	0	10		1
75	5	21	9	8	1	2	1	3
Tils.	209	266	65	152	14	89	8	15

I 1867 og-68 var de fleste utvandrere husmenn og innerster. Mellom 1869 og-73 var utvandringa ganske jevn på de ulike grupper. Men fra 1873 overtar husmennene. I 1873 kom 2/3 fra denne klassa og i de 2 siste årene var omtrent halvparten husmenn.

Dette blir ytterligere belyst i tabell 15:

Tabell 15. Utvandrere fra Stjørdalen 1867 -75 fordelt i sosiale grupper i en 4- og en 5-årsperiode.

	A Selveiere	B Husmenn	C Leilenninger	D Innerster	E Tjenere
1867-71	140 (67%)	111 (41%)	41 (63%)	110 (72%)	66 (73%)
1872-75	69 (33%)	155 (59%)	24 (37%)	52 (28%)	23 (27%)

En ser at gruppene A, B, C, D og E har nedgang i prosenttallene fra den første til den andre perioden. Nedgangen er mellom 30 -og 40 %. Men der er interessant å legge merke til at forholdet er omvendt for husmennene, i det man her kan spore en oppgang på ca. 20 %. Det er sannsynlig at dette fenomen må ha sin spesielle forklaring, og at denne må søkes hos husmenn selv.*

*) Se forøvrig kap. IV avsn. 2A og 2C.

Til slutt vil jeg vise en oversikt over fordelingen på de ulike bygdene:

Tabell 15. Utvandringen fra de enkelte bygdene fordelt etter sos. status

	A Selv- eiere	B Hus- menn	C Lei- lenning.	D Inners- ter	E Dag- arb.	F Tjener.	G Forpakt.	H Föderåds- folk	Tils.
Hegra	86	110	34	72	11	41	7	7	368
Skatval	40	39		14	2	9			104
Varnes	56	88	14	53	1	29		4	245
Lånke	27	29	17	13		10	1	4	101
Tils.	209	266	65	152	14	89	8	15	818

En ser at Hegra har den mest jevne fordeling på de ulike grupper. Skatval har de fleste utvandrere i gruppene A og B. Varnes og Lånke viser stort sett de samme tendenser. Videre var det i Skatval og Lånke omtrent like mange fra husmennenes- som fra selveierens rekker; de andre 2 bygdene har overvekt av husmenn. I gruppene D og F har den overveiende del av av emigrantene kommet fra Hegra og Varnes. Men resultatet får et noe annet preg dersom en ser utvandringa i relasjon til folketallet.

Tabell 16. Utvandringsintensitet pr. år i de ulike sosiale grupper fra Stjördalsbygdene 1867 -75.

	Husmenn			Selveiere			Leileninger			Innøster			Tjenere		
	A1	A2	A3	B			C			D			E		
Hegra	1340	110	9,1	810	86	11,9	211	34	17,8	604	72	13,2	379	41	12,0
Skatval	1270	39	3,5	820	40	5,4				355	14	4,3	222	9	4,5
Varnes	1280	88	7,6	490	56	12,4	24	14	66,6	620	53	9,5	202	29	15,8
Lånke	800	29	4,1	510	27	5,8	72	17	26,1	220	13	6,6	113	10	9,8

- *) antall folkemegnde.
- **) utvandrere.
- ***) utvandrere pr. år i o/oo av folkemegden.

Jeg har tidligere pekt på at forholdsvis færre utvandrere kom fra husmennene enn fra de andre sosiale lag. Ovenstående tabell bekrefter at så var tilfelle også innen de enkelte bygdene.* Mest intens var utvandringa blant husmennene fra Hegra med 9,1 0/oo, minst i Skatval med 3,5 o/oo.

For seg selv står klassa av leileninger. Hvorvidt tallene avspeilende de faktiske forhold er ikke godt å si, ettersom sosiale forskyvninger i årene 1865 -75 kan ha forandret strukturen i folkegruppene. Det som imidlertid kan sies med sikkerhet, f.eks. for Varnes' vedkommende, er at av de ca. 25 personer som i følge folketellinga i-65 hørte til "leilendinger", reiste 14 til Amerika i tidsrommet 1867 -75.

*) Grunnet det beskjedende antall, er dagarbeidere, forpaktere og föderådsfolk ikke tatt med i tabell 16.

I alle grupper unntatt C og E, er utvandringa mest intens fra Hegra. Dessuten så en at Hegra og Værnes har ei utvandring som er ca. dobbelt så intens som fra de 2 andre bygdene.

Det interessante ved denne undersökelse er at det reiste forholdsvis færrest fra husmennene selv om de ligger högest tallmessig sett. Denne tendens kan spores i alle de 4 bygdene. Endelig kan en fastslå at over halvparten av emigrantene (ca. 60%) var husmenn eller selveiere.

Den geografiske fordeling av emigrantene.

Også her har arbeidet bydd på vansker, etter som emigrasjonsprotokollen bare anfører "Stördalen" som hjemsted. Dessuten har jeg hatt arbeid med å skille ut meråkerbyggene.

Opplysningene i dette avsnitt - som i det foregående - bygger på folketellingen i 1865. Jeg er klar over at bildet kan bli noe skjevt, ettersom folk kunne ha flyttet over bygdegrensene fra 1865 og til det året de reiste ut. Men det har ikke lyktes å finne kilder som angir i hvilken bygd emigrantene befant seg umiddelbart før avreisen.

Först vil jeg vise til tabell 17:

Tabell. 17. Årlig og geografisk fordeling av emigrantene i aldersgrupper.

År	Bygd	0-15år	15-30 år	30-45 år	45-60	60-75 år	Tils.
1867	Hegra	9	9	10	4	5	37
	Skatval	6	5	3	2		16
	Værnes	5	8	5		2	20
	Lånke						
1868	Hegra	5	5	3	2	1	16
	Skatval	1		0			5
	Værnes	7	11	3		1	22
	Lånke		1	1			2
1869	Hegra	30	44	17	7	6	104
	Skatval	2	19	6	3		30
	Værnes	15	21	14	3	2	55
	Lånke	8	7	5	2	1	23
1870	Hegra	1	7	1			8
	Skatval	1	2	1		2	6
	Værnes	7	13	7	1		28
	Lånke	14	14	6	1		35
1871	Hegra	9	24	4	3	5	45
	Skatval	2	5	2	2		11
	Værnes	8	12	4	3	1	28
	Lånke	1	6	2			9

År	Bygd	0-15 år	15-30år	30-45år	45-60år	60-75 år	Tils.
1872	Hegra	9	17	5	6	1	38
	Skatval	4	9	1	1	2	17
	Værnes	15	12	6	4	3	40
	Lånke		3	1			4
1873	H.	6	16	4	6	3	35
	S.	1	3		2		6
	W.	1	6			1	8
	L.	5	5	3			13
1874	H.	20	26	7	5	1	59
	S.		2				2
	W.	7	21	5	1	2	36
	L.	2	6	3			11
1875	H.	7	15	1	4	3	30
	S.		3				3
	V.	4	6	1	1		12
	L.		2	1	1		4

Med utgangspunkt i tabell 17, vil jeg foreta et sammendrag av aldersgruppene. Dette er gjort i diagram 5.

Det fremgår av diagrammet at i 6 av de 9 årene, nemlig 1867, -69, -71, 73, -74 og -75, var utvandningsstrømmen størst fra Hegra. I disse årene ble Hegra tappet for flere innbyggere enn de andre bygdene tilsammen. Dette kan illustreres slik:

Tabell 18. Utvandringa fra Hegra sett i relasjon til de andre bygdene.

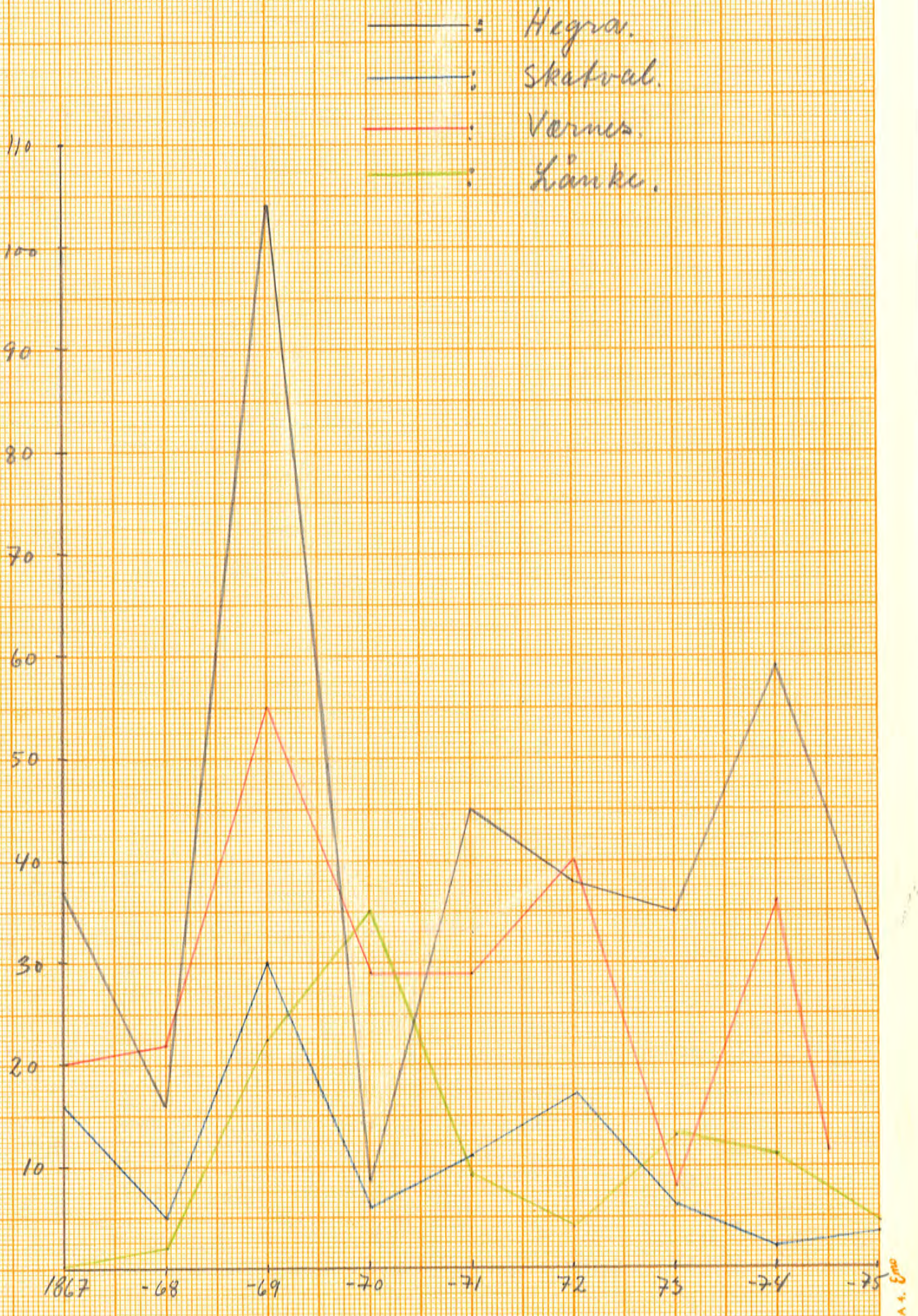
	Utvandrede	
	Hegra	De andre bygdene
1867	37	36
1869	104	108
1871	45	48
1873	35	27
1874	59	49
1875	30	19
Tils.	310	287
1867-75	372	446

I de 6 årene utvandret det ca 20 flere fra Hegra enn fra de andre bygdene. Av diagram 5 ser en at differansen for de enkelte år mellom Hegra og de øvrige bygdene begynner å gjøre seg gjeldende fra 1873. Hele 9-årsperioden under ett, reiste 372 av 818 identifiserte fra Hegra eller ca. 45 %.

Skatval spiller en beskjeden rolle sammenlignet med Hegra. Ikke noe enkelt år i 9-årsperioden bidro Skatval med et antall som var større enn fra de andre bygdene. Etter diagrammet har Skatval 3 topp-punkter, nemlig 1867, -69 og -72.

Utvecklingen m. år från stjärdalsbygden.

I disse 3 årene reiste over halvparten av utvandrerne (ca. 60%). Utvandringa fra Værnes var betraktelig større. 130⁰⁰ av de 250 utvandrene samler seg i årene 1869, -72 og -74. Dersom en slår sammen tallene for Hegra og Værnes, vil en merke at de to bygdene står i en særstilling sammenlignet med Skatval og Laanke, i det den prosentvise andel for de førstnevnte bygdene blir ca 75 %.

Laanke inntar stort sett den samme stillingen som Skatval. Av de 100 identifiserte, reiste ca. 60 i 1869 og -70. I 1870 var Laanke sterkest representert med 35 personer. Det samme året hadde forøvrig Hegra og Skatval bare 14 emigranter. Videre ser en at i 1867 og -68 var det så godt som ingen utvandring fra Laanke. Det ser således ut som denne bygda har kommet noe senere med enn de andre.*.

Men hvordan blir utvandringa fra de forskjellige bygder dersom en ser den i relasjon til folkemengden? I tabell 19 har jeg utarbeidet en oversikt som viser utvandringsintensiteten i de 4 bygder:

Tabell 19. Den årlige utvandringsintensitet for de enkelte bygder.

År	Bygd	Middelfolkemengde 1865-75	Utvandrede	I promille	Gjennomsnittlig pr. år
1867	Hegra	ca. 3125	37	11,84	7,02
	Skatval	ca. 2240	16	7,12	
	Værnes	ca. 3250	20	6,16	
	Lånke	ca. 1600			
-68	Hegra		16	5,12	4,47
	Skatval		5	2,22	
	Værnes		22	6,27	
	Lånke		2	1,25	
-69	Hegra		104	33,28	20,37
	Skatval		30	13,36	
	Værnes		55	16,98	
	Lånke		23	14,38	
-70	Hegra		8	2,56	7,80
	Skatval		6	2,66	
	Værnes		28	8,68	
	Lånke		35	21,82	

*) An-gående spørsmålet om bølgegang i utvandringa, se kap. IV, slutten av avsnitt 3 d.

År	Bygd	Utvandrede	Pr. 1000	Gjennomsnitt pr. år.
1871	Hegra	45	14,40	8,97
	Skatval	11	9,94	
	Værnes	28	8,68	
	Lånke	9	5,66	
1872	Hegra	38	12,16	9,25
	Skatval	17	7,57	
	Værnes	40	12,39	
	Lånke	4	2,50	
1873	Hegra	35	11,20	6,04
	Skatval	6	2,66	
	Værnes	8	2,42	
	Lånke	13	8,12	
1874	Hegra	59	18,88	10,53
	Skatval	2	0,89	
	Værnes	36	11,17	
	Lånke	11	6,89	
1875	Hegra	30	9,28	4,88
	Skatval	3	1,33	
	Værnes	12	3,67	
	Lånke	4	2,50	

Gjennomsnittlig for Hegra:	13,20 ‰
" " Skatval	4,74 ‰
" " Værnes	8,50 ‰
" " Lånke	7,00 ‰

En ser at Hegra ikke bare ydet flest utvandrere absolutt, men også i forhold til folkemengden. I 9-årsperioden emigrerte gjennomsnittlig 13,2 personer for hver 1000 innbyggere; i året 1869 var tallet så høyt som 33,28 ‰. Intensiteten i utvandringa var langt sterkere i Hegra enn i de andre bygdene; ca. 5 ‰ større enn i Værnes, ca. dobbelt så stor som i Lånke og næsten 3 ganger så sterk som i Skatval. I Skatval var utvandringa mest intens i 1869 med 13,36 promille. Likevel er ikke dette mer enn gjennomsnittstallet for Hegra. Hegra står således i ei særklasse. Værnes og Lånke danner ei gruppe for seg med henholdsvis 8,50 og 7,00 promille. Fra Skatval var utvandringa moderat i det intensiteten her bare var 4,74 promille.**

*) Mulig årsak til dette: se kap. IV i avsnittet "Uår."

**) Jeg er klar over at utvandringsintensiteten hadde blitt større dersom alle hadde vært identifisert. Jeg mener dog at undersøkelsen gir et riktig bilde av forholdet bygdene mellom.

Men er det samsvar mellom utvandringsintensiteten og økinga av folketallet i de enkelte bygdene? Følgende oversikt illustrerer dette:

	Folkeøkninga 1835 -65 *	Utvandringsintensitet
Hegra	ca. 40 %	13,20
Skatval	" 30 %	4,74
Værnes	" 40 %	8,50
Lånke	" 15 %	7,00

*) Jfr. kap. II i avsnitt: "Bygdesamfunnet og dets struktur".

En ser at for Hegras vedkommende er det samsvar. I Værnes er tendensen mindre, og i Lånke og Skatval går tendensen den motsatte veien, i det Skatval som hadde en folkeøkning på 30 %, hadde en utvandringsintensitet som var mindre enn Lånke, til tross for at folketallet der hadde økt med bare 15 %. Hva som kan ligge til grunn for dette, er noe uklart. Men en må gå ut fra at den kraftige økning av folketallet i seg selv ikke betinget økt utvandring; forutsetningen var om næringsgrunnlaget økte i takt med folketallet.

I det forutgående har vi behandlet emigrantene fra den enkelte bygd under ett. I tillegg til dette har jeg foretatt en undersøkelse av aldersfordelinga,

Tabell 20. Geografisk fordeling av emigrantene i aldersgrupper

Bygd	A 0-15 år	B 15-30 år	C 30-45 år	D 45-60	E 60-75	Tils.
Hegra	25,5	43,9	13,9	9,9	6,8	100
Skatval	17,7	50,0	17,7	10,5	4,1	100
Værnes	27,7	44,1	18,2	5,1	4,9	100
Lånke	29,7	43,6	21,8	3,9	1,0	100
Gjennomsnitt	25,2	45,4	17,9	7,3	4,2	100

Hegra er i underkant av det gjennomsnittlige i gruppe B og C. Ved å legge sammen prosenttallene for D og E, finner en at 16,7 % av utvandrerene var mellom 45 og 75 år. Dette tallet er 3 ganger så stort som det samme for Lånke. Det ser således ut som forholdsvis mange eldre er reist fra Hegra.

Skatval har det høyeste prosenttall i gruppe B, i det halvparten av de som reiste fra bygda var i alderen 15 - 30 år. Samtidig ser en at gruppe A har et forholdsvis lavt tall. Dette tyder på at det fra Skatval reiste færre familier med barn enn fra de andre bygdene, mens tallet på ugifte synes å ha vært stort.

Værnes skiller seg ikke ut, etter som prosenttallene her ligger temmelig nær opp til det gjennomsnittlige.

Lånke har ca. 95 % av utvandrerne i alderen opp til 45 år. I gruppe A og C har bygda de høyeste tall,

og dette tyder på ei sterk familieutvandring der ekteparene var forholdsvis unge og hadde mange barn.

Å forsøke å fastslå om utvandrerne fra ei bygd kom fra sentrale strök eller utkantsströk, faller vanskelig fordi man savner kiler. For Hegras vedkommende har jeg likevel prøvd ved å foreta en undersøkelse av folkemengden i de forskjellige skoledistrikter 1865 og 1875.

Tabell 21. Bevegelser i folkemengden i de forskjellige skolekretsers i Hegra 1865 -75.

Krets	Folketall		±	± i %	Husholdninger		Personer pr. hushold.	
	65	75			65	75	65	75
Floren Kringen	508	451	-57	-11,2	78	74	6,5	6,1
Forbygda	460	376	-84	-18,2	72	61	6,3	6,1
Kilbygda	341	*360	+20	+ 5,9	56	60	6,1	5,8
Lerfall	457	320	-135	-30,0	78	65	5,8	5,0
Trøyte	513	443	-70	-13,0	97	83	5,2	5,3
Søndre Skjelst.m.	629	528	-101	-16,0	113	103	5,6	5,1
Nordre Skjelst.m.	501	362	-129	-25,6	85	77	5,8	5,0

*) Disse tall er omtrentlige etter som en del gårder som i 1865 hørte til Lerfald krets, i 1875 sorterte under Kilbygda.

De av nevnte kretser som kan reKnes som beliggende i utkantströkene er Floren, Forbygda, Kilbygda og Nordre Skjelstadmark. I de mer sentrale deler av bygda ligger Trøyte og Søndre Skjelstadmark.

En ser at folketallet har min ket i alle kretser unntatt Kilbygda.

Størst har nedgangen vært i kretsene Lerfald og N. Skjelstadmark, minst i Flora og Trøyte. Grunnet dette kan en derfor ikke si - uten videre - at nedgangen i folketallet var størst i utkantströkene. Når det gjelder Skjelstadmark synes imidlertid tendensen å være til stede, etter som den övre del av bygda viser en større nedgang enn den nedre. Konklusjonen må da bli at folketellingene på dette punkt ikke gir rom for antagelser om hvilke strök i Hegra som ble hardest rammet av utvandringsflommen. Bygdefolk fra Hegra hevder imidlertid at utkantströkene ble verst rammet av emigrasjonen, men de pekte på det faktum at folk flyttet inn der andre hadde reist ut. 11

Også i Laanke synes denne tendens å være til stede. Går en ut fra folketellingene i 1865, finner en at forholdsvis flere har emigrert fra den övre del av bygda Lekstalen.

Av 101 identifiserte emigrerte 43 fra Leksdalen.* Etter folketallet utgjør dette i relativ utvandring: 10,3 promille fra Leksdalen
5,1 " " Laanke forövrig.

Hvorvidt utvandrerne fra Stjördalsbygdene ble rekruttert fra utkantene i bygdene eller fra mer sentrale deler forblir likevel noe uklart. Imidlertid mener jeg - på grunnlag av de undersøkelser som er foretatt i dette kapitlet - å kunne fastslå med sikkerhet at utvandringa fra Hegra var større enn fra de andre bygdene, både absolutt og relativt. Minst intens var emigrasjonen fra Skatval, men Varnes og Laanke stort sett viser den samme intensitet. Varnes viser imidlertid det største absolute tall.

Utvandringa månedsvis.

Etter å ha gitt spredte opplysninger om emigrantene fra Stjördalen 1867 - 75, står det nå tilbake å finne ut i hvilken tid av året de reiste ut. For å belyse dette, viser jeg til følgende tabell.:

Tabell 22. Utvandrerne fra Stjördalen 1867 -75 fordelt månedsvis og etter befordringsmiddel.*

År	Båttype	Feb.	Mars	April	Mai	Juni	Juli	August	September
1867	Seilskip			37	39				
	Dampbåt								
1868	S.			41	7				
	D.								
1869	S.			137	18				
	D.			88	1	14		4	
1870	S.			60					
	D.			12	9		2	6	
1871	S.				75				
	D.			27	9	4	3	1	
1872	S.								
	D.			102	17	9		6	
1873	S.								
	D.			19	46	2	6	1	2
1874	S.								
	D.	17	2	74	18	7	5	6	7
1875	S.								
	D.		11	10	23	4	4	1	

*) I oversikten er tatt med alle personer som i emigrasjonsprotokollene er oppført som "Stjördalinger" med unntagelse av Meråkerbygger. I 1867 og -68 reiste alle stjördalingerne i april - mai. Forholdet blir imidlertid annerledes etter som en kommer lengre ut i perioden; emigrantene ble da fordelt over flere måneder. Dette viser seg sterkest fra 1874. Perioden tatt under ett, ser en at utvandringa var minst om vinteren, den vokste sterkt fra april av, og avtok så igjen utover sommeren og hösten. For ytterligere å belyse utviklinga fra det ene femår til det andre, viser jeg til diagram 6:

*) Disse 43 var bosatt i Leksdalen i 1865, men alle behövde ikke derfor å ha utvandret derfra.

Diagram 6.

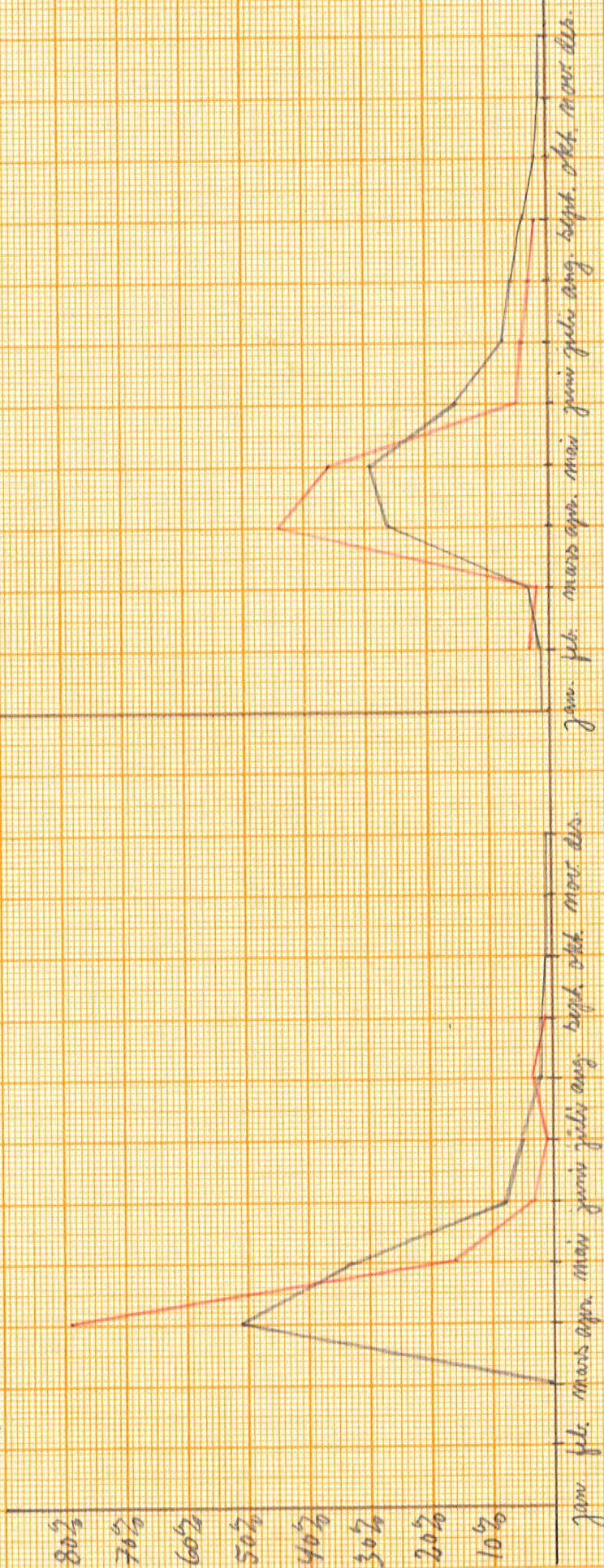
Utvandringerne fordelt på de forskellige måneder: 1867-70.

—: Utvandringene fra landet.*¹²

—: Utvandringene fra Skjoldalerne.

* I denne periode byggede Landskommunen skolen på årene 1867 og 68.

måneder: 1871-75.

Det går frem av diagrammet at i første femåret reiste de fleste av emigrantene i april - mai. I disse to månedene reiste ca. 83 % av emigrantene fra landet og ca. 94 % av Stjördalingene. I neste 5-årsperiode ser en at utvandrene er mer jevnt fordelt på de forskjellige måneder. Fra riket reiste da ca. 55 % i april - mai, fra Stjördal ca. 80 %.

Tendensen i Stjördalsbygdene er de samme som på landsbasis. Utviklinga gikk fra en sterk konsentrasjon i april - mai i første halvdel av 9-årsperioden, til den større utjevning over de andre månedene i siste halvdel.

Når de fleste Stjördalinger likevel reiste i april - mai, skyldes dette at vårmånedene var den beste tid å reise i. Den hardeste vinter var over og våronna var ennå ikke begynt for alvor. Til dette kom at forholdene i Amerika oppmuntret til utvandring om våren. I et brev heter det: "Den tidligste Vaar er derfor den beste Tid, fordi den Nykomne da kan blive tilvandt til Klimaet förend den sterke Hede indfinder sig¹³---"

Mens maksimumsprosentsen for en måned i perioden 1867-70 var:

50,9 % for riket i april

78,6 % for Stjördalen i april,

sank den til

29,3 % i mai for riket

44,6 % i april for Stjördalen i tidsrommet 1870 -75.

Går vi tilbake til tab. 22 ser vi at det også foregikk en forandring med hensyn til transportmidlet. I de to første årene benyttet alle utvandrene seilskip. Fra 1869 -72 begynte dampskøpene å ta opp konkurransen. Men en merker at i disse 3 årene reiste likevel de fleste med seilskip, (290 av 474.) En skulle kanskje vente at overgangen fra seilskip til dampbåt skulle foregå gradvis, men så var ikke tilfelle. De fleste av Stjördalingene holdt seg til seilskuten så lenge disse stakk ut fra havnene i Trondheim. Men i 1872 var alle Stjördalinger å finne på "dampen". Noe annet var da heller ikke å vente eller som seilskutenes tid i emigrantrafikken var endt for Trondheims vedkommende.¹⁴

En av årsakene til at Stjördalingene stort sett holdt seg til seilskutene tror jeg må søkes i tradisjonen. I begynnelsen var folk kanskje litt skeptisk overfor det nye fremkomstmidlet. Dessuten hadde de kanskje større tiltro til de "gamle" agentene for seilskutene. De økonomiske forhold spilte også sikkert inn.

I de årene da dampbåtene og seilskutene konkurrerte om utvandrene fra Stjördalen, har jeg foretatt en undersøkelse over de som reiste på de 2 båttypene.

interessante resultat at der foreligger et skille mellom aldersgruppene 22 og 23 år, i det flere var i aldersklassa 22 år enn for de 3 neste aldersklassene til sammen. Dette fenomen kan ikke spores blant kvinner.

Utvandringa fra Stjördalen gikk i bølgegang akkurat som i landet som helhet. Stort sett faller topp-punktene for Stjördalen og landet på de samme år.

Det har blitt noe av en historisk kjennsgjering at utvandrerne fortrinnsvis ble rekrutert fra husmennene, rekker. For Stjördalens vedkommende holder dette ikke stikk. Innen de forskjellige sosiale grupper var husmennene i overvekt tallmessig sett, men relativt var utvandringa minst fra denne klasse.

Videre har jeg funnet at stjördalingene fortrinnsvis reiste i april/mai, men en større utjevning over flere av årets måneder fant sted på 70-tallet. Dessuten har jeg fastslått at de fleste personer i familiegrupper reiste med seilskuter, mens personer som reiste alene foretrak "dampen". Dette var tilfelle i det tidsrom da de to båttypene konkurrerte med hverandre.

Med dette er denne undersøkelse brakt til ende. På de fleste områder faller mine resultater sammen med det som er alminnelig kjent, men enkelte ganger er det mindre samsvar. Dette tyder på at utvandringa fra Stjördalen i enkelte tilfeller sto i ei særtilling- og dette hadde kanskje sin bakgrunn i bestemte forhold i bygdesamfunnet.

Kildehenvisninger til kap. 3.

1. Etter manuskript utlånt av J. Leirfall:
"Folkeauken sprengjer næringsgrunnlaget 1801 -65" S. 43.
2. Norges off. statistikk VII 25:"Utvandringsstatistikk" s. 100.
3. Opplysninger i tabell 1 og 2 er hentet fra Norges off. statistikk C. No. 1.1880 "Tabeller vedkommende Folkemægdens Bevægelse"
4. Oppgaver hentet fra "Utvandringsstatistikk" s. 39
5. Avisutklipp utlånt av J. Leirfall:"Gammelt og Nytt. Ole Arnstad".
Utklippet er udatert.
6. Sitatet hentet fra "Utvandringsstatistikk". S. 40.
7. Samme som pkt. 6 s. 41
8. g " " 6 s.108 og 109
9. " " " 6 s. 108
10. " " " 6 s. 109 og 110
11. Fortalt av stortingsmann J. Leirfall og Johan Petter Trøyte.
12. Norges off. statistikk: "Folkemæggdens Bevægelse Tabeller 1870 -75"
C No. 1. No. 6 C. "Udvandring Maanedævis".
13. "Adressa" nr. 91. 21/4 -69 "Korrespomdanse fra Amerika."
14. "Adressa" nr. 261. 8/11 -72 "OmEmigrationen".

Faktorer som kan ha medvirket til utvandringa.

1. Innledning.

Til nå har jeg forsøkt - med utgangspunkt i de sparsomme opplysninger som emigrasjonsprotokollene gir - å gi et mer detaljert bilde av utvandrerne.

Likevel blir de registrerende kilder til liten hjelp når en skal forsøke å finne drivkreftene bak denne store folkeflyttinga. I perioden 1867 - 75 gir politiets protokoller ingen opplysning om årsaken til utvandringa. De orienterende kilder fra samtida som er gjennomgått, er også sparsomme med opplysninger. Grunnen til dette tror jeg tildels må ligge i samfunnets og statsmaktas holdning til emigrasjonen. I følge den liberalistiske tankegang var det like lite hensiktsmessig å gripe inn i utvandringsbevegelsen som det var å forsøke å regulere eller dirigere kreftene i det økonomiske liv. ^{1.}

Omkring århundreskiftet ble midlertid denne holdning av resignasjon avløst av et mer aktivt arbeid for å innskrenke emigrasjonen. "Ny Jord", et tidsskrift som utkom i 1909, og som arbeidet for den indre kolonisasjon av landet og innskrenkning av emigrasjonen, tok emigrasjonsspørsmålet opp til drøfting. Denne kilde faller utenfor min periode og kan derfor ikke regnes som samtidig. Likevel har jeg ansett dem, sammen med amtmannsberetninger og aviser innen selve perioden, som sentrale kilder.

Når en skal forsøke å forklare hvorfor folk reiste ut, tror jeg en må være forsiktig og ikke peke på bestemte faktorer som de avgjørende. Det var sikkert mange som medvirket. Problemet blir ikke lettere å løse i dag ettersom en god del av utvandrerne antagelig selv ikke var helt klar over hva som drev dem ut. I en artikkel i "Ny Jord" heter det at mange ikke kunne peke på ett moment som den egentlige årsak til utvandringa. ^{2.}

Om det slik er vanskelig å finne årsaken for den enkelte, vil jeg likevel - på grunnlag av de skriftlige og muntlige

kilder - få nevne forhold som antas å ha virket direkte eller indirekte for grupper av stjørdalinger. Det er lite hensiktsmessig å forsøke å komme inn på alt. Eftersom oppgaven er av lokalhistorisk art, har jeg lagt størst vekt på spesielle årsaker for dalføret i tidsrommet 1865 - 75. Generelle årsaker som f.eks. amerikabrev, agentpåvirkning og "Amerikafeber" er også berørt, men de har mindre interesse i denne sammenheng etter som de i liten grad er begrenset til tid og sted.

2. Årsaker på det lokale plan.

A. Folkeøkning og jordmangel.

I innledningskapitlet kom jeg inn på forholdene i Stjørdalsbygdene rundt midten av forrige århundre. Fra 1820 - 60 hadde det funnet sted en voldsom folkeøkning. I sin hovedfagsoppgave om Thranitterbevegelsen i Trøndelag sier R. Grankvist at Nedre-Stjørdal prestegjeld hadde den største økninga tallmessig sett i perioden 1825 - 55, sammenlignet med en rekke andre prestegjeld i Nordre - og Søndre Trondhjems Amt. ³.

Hvor ble det så av denne store folketilveksten? Grankvist sier at overskuddet ble tatt opp i bondesamfunnet, og at dette i større grad var tilfelle i Trøndelag enn f.eks. på Östlandet, der „flukten fra landsbygda mot byen syntes å gjøre seg gjeldende i sterkere grad. ⁴.

I Trøndelagsbygdene - særlig i Nord-Trøndelag - førte økningen av folketallet i landbruket til fordobling av antallet husmenn med jord. I perioden 1801 - 55 vokste antallet fra 2698 til 6070 i Nord-Trøndelag. ⁵.

Men rundt 1850 begynte en prekær jordmangel å vise seg i Stjørdalsbygdene. Gårdene var oppdelte, ofte mer em for-svarlig, og husmannsplasser krydde det av. Som før nevnt ble det i utmarka større rift om slåttengene og beitemarkene.

Omkring 1865 var grensa nådd - næringsgrunnlaget var sprengt.

En unggutt måtte nå risikere å vandre om som løskar i mange år, før han etter mye strev kunne arbeide seg opp til husmann. Men likevel var forholdene usikre og byrdene var store. Kanskje lå plassen på et tungdrevet sted der jorda ga lite, kanskje lå den avsides til, slik at det var vanskelig for husfaren å komme dit det var lettest adgang til ekstrafortjeneste. Det er derfor ikke rart om en fattig husmann eller innerst, som i hjembygda sleit for å tjene til livets opphold for seg og sine, reiste over til Amerika der det var nok av billig jord.

Likevel går det fram av kapitel 3 i avsnittet som den sosiale fordeling at det reiste forholdsvis færre fra husmennenes rekker enn fra de andre sosiale lag. Dette resultatet er i og for seg interessant. Men det er vanskelig å finne å årsakene til dette. En må gå ut fra at overbefolkning og jordmangel gjorde seg gjeldende blant alle sosiale lag. Men kanskje var husmennene jevnt over dårligere orientert om verden og allment mer passive enn de andre?

Husmennenes økonomiske kår kan også forklare noe av den beskjedne utvandring fra denne klasse *

Det er imidlertid vanskelig å si i hvor stor grad jordmangelen resulterte i utvandring. I kirkebøkene for Övre- og Nedre Stjördal har jeg funnet eksempler på at folk som reiste til andre bygder har oppgitt som motiv at de skulle rydde seg plass. J. Leirfall har fortalt at stjördalingene ofte flyttet til bygder der det ennå var forholdsvis lett å få jord. I "Ny Jord" heter det at et karakteristisk trekk for den første store utvandringsbølge i 1860-årene, var at en overveiende del av utvandrerne var folk som var knyttet til jordsbruket, og som reiste til Amerika for å oppnå sitt mål, nemlig å få sitt eget hjem og drive den jorda som de selv var eiere av⁶. I Amerika lot dette mål seg realisere, særlig etter borgerkrigen da Lincolns "Homestead" poletikk trådte ikraft.

B. Ökonomiske press og konjunktursvingninger.

Ved sida av jordmangel og overbefolkning hadde landsbefolkningen andre vansker å stri med. Skattene steg og fordelinga av dem var til stor skade for mange bønder. Før 1865 lå omtrent all skatt på matrikkelen, og ennå i 1865 var det for det meste slik. Følgen var at like store gårder betalte den samme skatt uansett om eieren var fattig eller rik. Etter som skattene økte fölte skjevheten sterkere. Det var derfor ikke rart at mange bønder ville legge større vekt på formue og inntekt i skatteutligninga, uten at de dermed helt ville gå bort fra det gamle systemet.⁷

Forandringer i gjeldslovgivinga fikk også uheldige konsekvenser for böndene. I 1842 hadde en fått frø rentefot for kortvarige gjeldsavskrivelser, men dette ble omgjort i 1851 da rentefoten ble satt til 6 %.

*) Mer om dette i kap IV , 2 c.

Slik sto ordninga til 1857 da rentefoten atter ble satt fri 48
samtidig med at renta for pantelån ble forhøyet fra 4 til 5 %. Særlig
forhøyelsen på pantelån trykket böndene sterkt, selv om den vare var
1 %. Enda verre kom nyordninga til å virke, fordi eiendomsprisene
sank og de som hadde tatt opp lån på gårder merket at de hadde
forkjøpt seg. 8

At nevngje forhold skapte vansker for böndene i Trøndelag, fremgår av
amtmannens beretninger hvor det bl.a. heter: " Mange mindre Gaardbrug-
ere har med Nöd klart deres Forpligtelser---". Mange gikk konkurs og
måtte by boet sitt til kreditorene. Og dette, hævder amtmannen, var
noe som til da var ukjent, Han sier "Gjelden foröges mere og mere.
Executioner, Udpantinger og Tvangsauktioner höre til Dagens Orden!" 9
Omgjört i tall blir dette for Nordre Trondhjems Amt vedkommende:
I 5-året 1861 -65: 2272 tingleste gjeldsbrev med skifteutlegg
for 1.25.826 spd.

I 5-året 1855 -60: 1938 gjeldsbrev for 870.745 spd.

Eksekusjoner og utpantinger 1861 -56: 11922

" " 1865 -60: 7316 10

Amtmannen finner, akkurat som Roll, at årsaken for en stor del lå i for
høyelse av rentefoten og nedgang i eiendomsprisene. För pengekrise i
1857 hadde eiendomsprisene nådd unaturlige høyder. p.g.a. gode
penge- og handelsforhold. Under de gode konjunktorene hadde mange
bönder kjøpt uten å ha den nödvendige kapital og uten tanke på at
hårligere tider kunne komme. Det var derfor ikke annet å vente enn at
mange gikk konkurs, da de i slutten av 1850-årene ble stilt overfor
så store forandringer.

Hvor store vansker som mötte en bonde ved opptagelse av lån og betaling
av rente fremgår i en artikkel i "Thrönderen" i 1865. Forfatteren
peker på at det nesten er umulig å oppdrive lån på jordeiendommer
hos andre enn private spekulanter, dg da selvfølgelig mot ei skyhöy
rente. Betingelsen for lån som Norges Bank stilte var slik at
stillinga vanskelig kunne forbedres for dem som mest trengte hjelp.
Banken lånte bare ut en bagatell på hver skylddaler og selvsagt på
1. prioritet. 11

Fallet i eiendomsprisene ble for en del bevirket av kornkrise i 1860-
årene. Krisa ble fremkalt ved at de oversjöiske land overtok en större
del av verdens kornforsyning. Her i Norge gjorde kommunikasjonsfor-
bedringene særlig jernbanen - sitt til at det utenlandske kornet tregte
lettere fram til de kornmaglende distrikter, og gjorde med dette korn-
produserende distrikter i Norge som drev salg mer overflödigg.

Dessuten satte staten ned tollene på korn i 60-årene, dels for å gi de
oppblomstrende byer en håndsrekning, dels for å bevirke ei omlegging
til kvegavl. En slik politikk fikk selvsagt uheldige konsekvenser for
böndene i rike korndistrikter.

E. Giermo sier i en artikkel i Statsökonomisk tidsskrift: "I Trondheim amt var det i Stjør- og Verdal Fogderi at depresjonen først viste seg. Den kom i 1863 og varte i 6 år og eiendomsprisene falt da med 16,7 %"¹² Ikke i noe annet fogderi i amtet, hevder forf., var fallet så stort og strakte seg over et så langt tidsrom.

Kornkrisa i 60-årene forårsaket at mange bønder kom til å miste tillit til den gamle bruksmåte, uten at de i tilstrekkelig grad kunne dra fordel av den nye. Det holdt på å danne seg en opinion at jordbruket ikke lönte seg.

Likevel, hveder Giermo, lå initiativet under kornkrisa nettøpp i de bygder hvor formuestapet p.g.a. eiendomsprisfallet var størst; de bygder som krisapåførte det største økonomiske trykk, gikk i spissen med landbrukstekniske reformer.

C.

Uår.

Men bønder som lånte penger og satset på omlegging og mer resjonell drift, ble i 60-årene utsatt for andre vansker som ikke gjorde stillinga bedre, nemlig en rekke med dårlige år. I 1865 og -67 og -69 var det nærmest uår. Enten slo foret feil eller så frøs kornet. Dessuten herjet potetråten. I innberetningen fra fogden i Stjør- og Verdal Fogderi kan en følge utviklinga for hvert år.*

I 1869 skriver fogden "Höstens Udfald nærmet sig således et Uaar, og den fra för daarlige ökonomiske Tilstand vil forverres, --- det vil sikkert bli stor Nöd blandt Befolkningen utover Vinteren og Foraaret"¹³ Videre spår han at det vil bli mangel på sædkorn og settepoteter, noe som igjen vil virke inn på avlingen til neste år.

I sin innberetning om tilstrækkeligheten av avlinga i 1869 skriver den samme fogden: "Efter Treskingen og en Tids Lagring viste kornet seg aa bli enda daarliger end antaft -- en stor Del kan ikke tjene som Menneskeföde ---"¹⁴ Om poteten sier han at denne har tatt stor skade i kjellerene. Også høy og halm har vist seg "skrybt", men likevel mener fogden at en ikke vil få formangel - - - "fordi mange Bönder, for at skaffe sig kontanter, har vært nödt til at selge noe og Budskapen."

Dette var i 1869. Men også i 1867 var avlingene elendige. Utsiktene var dårlige allerede fra våren av. Jeg har funnet en oversikt over temperaturen i mai for 1867 og -68. Det viser seg at i 1867 hadde 24 av dagene i mai måned en temperatur som var under 5⁰, (målingene foretatt i Trondheim kl. 7 om morgenen).

* Antagelig er ikke disse kildene helt pålitelige. Jeg finner det sannsynlig at böndene ga uttrykk for at avlingene ble mindre og kvaliteten dårligere enn hva tilfellet virkelig var.

I 1868 hadde mai måned bare 5 dager med temperatur under 5°.

Gjennomsnittlig for mai i 1867: 3°

Gjennomsnittlig 1868: 7,3°. ¹⁵

Det skulle ikke bli bedre senere utover sommeren heller. En brev-innsender i "Adressa" skriver at kornavlingene var elendige, særlig i de høyere liggende deler av Lånke, Skatval, Hegra og Varnes. ¹⁶

Videre sier forfatteren: "De senere år have i Sandhed været en alvorlig Række af Misvækstaar, nedslaaet Folkets Mod, lammet dets Kræfter og medført en Forøgelse i løs og fast Gjæld som før her var ubekjent." Forfatteren peker også på den kjennsgjerning at de dårlige år er kommet samtidig med innførelsen av nye maskiner og metoder for behandling av jorda. Og nettopp foregangsmenn på disse områder er det som har fått sine formuer forminsket mest.

Grunnet disse omstendigheter konkluderer innsenderen brevet slik:

"Under san bedrøvelige Udsigter til Uikomme i sit Fødehjem, er det ikke at undres over Ulvendringen til Amerika - - -."

Av femårsberetningene går det også fram at de økonomiske forhold forverret seg i 1860-årene. I 1866 skriver amtmanden: "Femaaret har for Landmanden vært særlig uheldig og fornømlig 1864 og -65 -- ¹⁷. Amtmanden peker på at Stör- og Verdalen Fogderi, som ble regnet blant de beste og rikeste distrikter, er de som har fått føle den økonomiske tilbakegang mest.

Også det følgende femår ble av amtmanden karakterisert som lite gunstig for jordbrukets utvikling og den økonomiske tilstand gikk ytterligere tilbake. Men på tross av vår og andre uheldige omstendigheter, hevder amtmanden at dette ikke direkte førte til tilbakegang for jordbruket, men at framgangen ble så altfor liten. Men her må en huske at dette gjelder amtet som helhet og ikke Stjördalsbygdene alene.

Fra 1870 av bedret årene seg slik at avlingene ble rikere, om enn ikke kvantitativt så iallfall kvalitativt. I et brev fra Stjördalen i 1872 ser da også forfatteren optimistisk på situasjonen. "--det ser ud til at den almindelige Mand --- begynder at rette paa sig etter det svære Tryk som blandt andet Bækken at Vaar har paaført ham ---" ¹⁸

Dette er sikkert noe av forklaringa på at utvandringsstrømmen avtok først på 70-tallet samtidig som familieutvandringa også ble mindre. På grunnlag av fogdens innberetninger, har jeg utarbeidet en tabell som viser utvandringa i relasjon til årsavlingene.

Tabell 1. Oversikt over årsvekst i ¹⁹ Stör- og Verdal Fogderi 1867 - 75. Total utvandring fra Stjördalsbygdene.

År	Korn	Høy	Poteter	
1867	uår	uår	uår	80
1868	middels	middels	middels	60
1869	uår	uår	uår	260
1870	under mid.	midd.	middels	90
1871	over mid.	under mid.	under mid.	110
1872	"	"	kronår	140
1873	kronår	over mid.	over mid.	90
1874	middels	"	under mid.	140
1875	"	"	"	60

Det ser ikke ut som årsveksten har hatt så stor innflytelse på utvandringa. I 1867 og -69 hadde en svartår, men emigrasjonen i 1868 og -70 var forholdsvis liten. Den store utvandringa i 1869 kan nok ikke settes i forbindelse med uåret i 1869, men det spørres om det ikke var uåret i 1867 som virket inn.

Kanskje var det slik at få maktet å reise året etter et svartår; de var ikke i stand til å finansere reisa. Men når de fikk et år å gå på var de kanskje i stand til å realisere utvandringstankene. Dette kan da kanskje forklare noe av hvorfor så mange reiste i 1869, -71 og -72.

Men selv om en ikke kan peke på en direkte sammenheng mellom vår og utvandring, må en vel kunne rekne med at rekken av vanskelige år på 60-tallet kan ha betydd noe for å sette hele bevegelsen i gang. Når det gjelder nevnte oversikt, må en ta i betraktning at årsvekstene gjelder for hele fogderiet, mens tallet på utvandrere refererer til Stjördalsbygdene. I disse bygdene bodde en stor del av befolkningen på høyere liggende steder der avlingene var utsatt. Store deler av Hegra ligger således ugunstig til. Bygda er ei typisk innlandsbygd som i vår ble hardere rammet enn f.eks. Skatval, hvor klimaet var mildere og mat kunne hentes fra sjöen.

I 1874 skriver fogden at høyavlingen ble rik for fogderiet som helhet, unntatt i fjelltraktene i Hegra og Meråker. Her lå snöen lenge, og en usedvanlig lang vår-beiting fant sted på grunn av sein seterflytting.²⁰

At det hersket nöd som fölge av misvekstår, fremgår av oppgaver over fattige. Etter Norges off. statistikk var antallet dette:

Tabell 2. Oversikt over fattige i Øvre- og Nedre Stjørdal 1867 - 75. 21.					
1867	N.Stj. Ø. "	132 83	188 109	320 192	512
-68	N.S Ø.S	189 84	241 138	430 222	652
-69	N.S Ø.S	166 97	222 122	388 219	607
-70	N.S Ø.S	191 100	287 147	478 247	725
-71	N.S Ø.S	231 95	221 134	452 229	681
-72	N.S Ø.S	212 105	254 113	466 218	684
-73	N.S Ø.S	202 91	236 86	438 177	615
-74	N.S Ø.S	173 55	195 55	368 110	478
-75	N.S Ø.S	176 65	174 55	350 120	470

En ser at uårene resulterte i et økt antall fattige. I tabellen viser dette seg - som naturlig kan være - først året etter et dårlig år, med andre ord i 1868 og 1870. Nevnte tendens synes også å komme fram i en protokoll for fattigskatt som jeg fant i Hegra. Etter denne var den utlignede fattigskatt:

Tabell 3. Utlignet fattigskatt for Hegra og Meråker 1867-71. 22			
1867	721 Spd- 6 sh.	238 1/6	våg mel
-68	727 Spd-1 ort-23 sh.	242 1/2	" "
-69	675 Spd-3 ort-18 sh.	183 1/2	" "
-70	730 Spd	200	" "

Når jeg har tatt med fattigoversiktene i denne sammenheng, er det for å belyse den nød som hersket. De fattige hadde selvsagt vanskelig for å komme til Amerika ved egen hjelp. Likevel hevder Leirfall at det finnes flere eksempler på at folk som ikke hadde penger selv, ble hjuppet av gårde. Kanskje ble dette gjort for å bli kvitt byrdene med dem?

Det er trolig at de sørgelige tilstander som hersket blant store deler av folket i 60-årene er en av årsakene til at det reiste forholdsvis færre fra husmannsklassen. Husmennene, som ofte satt på tungdrevne plasser der jorden ga lite, maktet ikke å skaffe til veie reisepenger. Selv om en husmann gikk til det skritt å holde "Amerika auksjon", var det vanskelig å skaffe det nødvendige kontantbeløp til overfarten for hele familien, for han hadde ikke så mye som han kunne selge. Da var det annerledes med gårdbrukere; de kunne avhende gård og grunn. Om Anders Stageberg heter det at han solgte gården sin og enda etter fremkomsten til Amerika hadde han 700 daler igjen.²³

Før 1870 var også hjemsendelse av billetter av beskjedent omfang. Vi har sett i kap. 3 i avsnittet om den sosiale fordelinga, at de fleste fra husmennenes rekker reiste mellom 1870 -75.

Forklaringa på dette ligger antagelig i at kårene hadde bedret seg såpass at de var i stand til å reise. Dessuten må en gå ut fra at hjemsendelsen av billetter fikk en viss betydning.

D. Økende kravmentalitet.

I tillegg til at 60-tallet var preget av dårlige tider, holdt også ei ny tid på å trenge seg inn. Bonden bröt mer ut av de gamle bygdegrensene og ble i større grad opptatt av saker som ikke vedkom ham selv direkte. Ungdommen var flittigere til å reise ut og de brakte med seg nye impulser hjem.

Fikk dette noe å si for utvandringa? I en artikkel i "Ny Jord" heter det at forrige århundre var preget av framgang og at kravene steg fra alle hold. Utviklinga gikk hurtig, men ikke alle klarte å følge med, og særlig var det böndene som ble liggende etter. I sær lengtet ungdommen etter ei forandring - de fölte det nye og lengtet ut. ²⁴

Når det gjelder Nordre Trondhjems Amt skriver amtmannen at opplysningen har vært stigende. Ungdommen viser lyst til å erverve seg kunnskap og leser i de blader og tidsskrifter som kommer ut. ²⁵ Ellers så ikke autoritetene med blide öyne på denne utviklinga.

I 1865 skriver amtmanden at den gamle tarvelighet og nöysomhet blir erstattet med krav om luksus. ²⁶*

Like stor bekymring nærer en innsender i "Thrönderen", som etter å ha fastslått at husholdet ikke bærer noe preg av ökonomi, sier:

"Man forlanger at leve sorgfritt ~~uden~~ at en vil anstrenge sig for at naa dette Maal"²⁷

Denne tendensen ble mer tydelig etter som årene gikk. På 70-tallet synes det som luksuskravet ble supplert med en ökende uvilje mot å ta fast arbeid. Amtmanden skriver at særlig blandt arbeiderklassen har fordringene til livet blitt større. Unge mennesker som har vært utenbygds på arbeid med rik fortjeneste, viser ofte avsmak på alt nyttig arbeid når de kommer hjem. Disse og læskarene viser mindre interesse for å ta fast arbeid ²⁸.

I en artikkel i Namdalens Tidende er en innsender inne på det samme problem og hevder at gårdbrukerne nå må betale mye mer. De må overby jernbanebestyrelsen o.l. for å få folk. Enkelte steder, seier forf., har slåttekarene forlangt 96 sk. om dagen med kost attpå, mens de før gikk for 24 - 30 sk. ²⁹

At arbeidsprisene gikk opp også i Stjørdalen, går fram av nedenforstående tabell.

Tabell 4. Oversikt over arbeidspriser i Stjør- og Verdal Fogderi 1870-80. ³⁰

	Tjen.kar	Tjenpike	Dagarbeider		Dagarbeiderske	
			egen kost	Husbond.- kost	egen kost	Husbond.- kost
1870	120 kr	52 kr	1,03 kr	0,50 kr		
1875	176 "	72 "	1,52 "	0,77 "	1,05 kr	0,47 kr
1880	132 "	74 "	1,31 "	0,66 "	0,85 "	0,39 "

Det skulle være nærliggende å tro at forholdene på landsbygda stabiliserte seg først på 70-tallet ~~men~~, etter som årene ble bedre og lønningen gikk i været. Men så mange vanskeligheter som böndene hadde hatt å stri med, er det ikke sikkert alle maktet å betale de høye arbeidslønningene. Gårdene var nok beheftet med skyld og gjeld fra før.

E. Krisa i höstingsbruket.

En gruppe innen den jorddyrkende del av befolkninga ble kanskje mer utsatt enn de andre, nemlig de som drev det såkalte höstingsbruk. Denne bruksformen var mest utsatt i fjell- og dalbygder der beiteforholdene var gode og mulighetene rike for slått i utmarka. I store deler av Stjørdalsbygdene var höstingsbruket ganske alminnelig fordi den geografiske beliggenhet tilsier en slik driftsform. Da folkepresset ökte og jordmangelen ble større, må en dessuten rekne med at höstingsbruket ble intensivert.

*) Jeg er klar over at dette er et fenomen som ikke kan tidfestes til 1860-årene alene.

De nevnte kriser som böndene fikk å stri med nådde også höstingsbrukerne. Men de ble ikke i den grad berørt av konjunktursvigninger som böndene i de mer utpregede dyrkningsbygdene. Likevel, hevder Skappel i en artikkel i Historisk Tidsskrift, unngikk ikke alle höstingsbrukerne alle kriser.

Mangelen på arbeidskraft gjorde seg sterkere gjeldende i slike distrikter fordi arbeidsforholdene var vanskeligere her enn andre steder.³¹

Det sier seg selv at arbeidsbehovet ble sterkt sesongpreget i höstingsdistriktene, sommer og höst var den travleste tida. Da skulle foret samles fra store områder, og det skulle mye til, for krötterholdet var som regel stort i slike distrikter. Forutsetningen var derfor at en bruker hadde stor arbeidsstokk i denne travle tida. Men bruksmåten var primitiv og lite innbringende, arbeidet var tungt, og derfor ble arbeidernes kår tarvelige. "Krisetider vil da gjett inntre", hevder Skappel, når det for disse arbeidere åpner seg lettere adgang enn vanlig til å komme over i noe annet---".³²

I Stjördalsbygdene kom arbeidskrise rundt 1870, og det er da naturlig å tro at höstingsbrukeren mer eller mindre måtte gå over til å lite på familien som arbeidshjelp. "Men krise førte sjelden til nedleggelse av selvstendige bruk", sier Skappel i nevnte artikkel, "men husmannsplasser ble nedlagt i mengdevis".³³

For Stjördalens vedkommende var det en markert nedgang i antallet husmenn fra 1865 -75.

I 1865 var antallet 990 ³⁴
I 1875 " " 580 ³⁵ *

Men det går ikke fram av kildene hvorvidt krisen i höstingsbruket forårsaket utvandring.

Som en konklusjon på dette kapitlet må en vel kunne si at de nye tanker, ider og muligheter som kom i 1860 -70-årene var med på å sprengte noe av det gamle bygdesamfunnet. Og dette gjorde det lettere for folk å innstille seg på å ta den store beslutning om å "reise over." Dessuten var det mange i Stjördalsbygdene som kjempet med savn, mangler og fattigdom og byrdene var store og trykkende. Utsiktene for dem selv og barna kunne derfor fortone seg så mørke at de ikke tapte noe ved å emigrere. Dette gjelder både de som satt på bygselgrunn (og folk på en husmannsplass, som ikke selv eide den jorda de arbeidet på, og også mindre gårdbrukere, innerster og degarbeidere som ingenting hadde og levde fra hånd til munn.

Disse misfornøyde var vitene til at likesinnede reiste over. Som P. Skjeflo sier: "Når en så de hjemlige forhold i sammenheng med den storartede reklame som var satt i scene for "fritt land" i Amerika og senere i Canada, er det ikke vanskelig å forstå hvorfor så mange har utvandret - bundet til jorda som det norske folk er".³⁶

*) Meråker er holdt utenfor.

A. Agentene.

Utvandringsagentene og den virksomhet de drev, danner et eget kapittel i emigrasjonshistoria. Allerede i 1840 -50-årene, da det begynte å bli fart over utvandringa, fant enkelte ut at denne trafikken kunne de gjøre penger på.

Da Gampskipene kom, rundt 1865, ble konkurransen større mellom agentene og de ble mindre nøye med de midler som ble tatt i bruk under vervinga. En innsender i Nordre Trondhjems Amtstidende i 1867, sier at agentene ikke sparer på lovprisning verkennår det gjelder skipet, skipperen eller Amerika. Men Norge og norske forhold blir malt i mørke farver. 37

Det går fram av utvandringsprotokollene at agenter reiste rundt også i Stjördalsbygdene,*men det var sikkert flere som agiterte enn de som er nevnt her. Hvorvidt disse "Stjördalsagentene" var hederlige eller ikke, skal være usagt. Men i en artikkel i "Thröndern" i 1865 heter det om en person, som under foregivende av å besøke slekt og venner, viste seg å være agent for koppperregionene ved Lake Superior. 38

Denne person og hans medhjelpere reiste om i Trøndelag. Under et foredrag for bønder, hevdet en av medhjelperne at 2/5 av landets åkerdyrkende klasse ville bli ruinert innen få år, etter som det av naturkyndige var godtgjort at somrene ville bli dårligere og dårligere med påfølgende uår.

Taleren snakket også om at i det fattige Norge brukte en koppper- og sølvpenger, mens en i Amerika brukte gullpenger, hvorpå han viste fram engelske pund og amerikanske dollars. "Dette vakte stor Forundring og Begjærlighed hos Tilhörerne," heter det.

Det er ikke tvil om at agentene med sine foredrag, brosjyrer og bøker var med på å skape "Amerikafeberen". I "Nordre Tr. Amtstidene" refererer en innsender fra et brev han har mottatt: "Jeg har berådt nesten det hele Opland södden og norden Dovre og har overalt stødt paa en Skare af Hververe til Udvandring, som fremvise Attester med Underskrifter i Hundrevis til anbefaling af Skippere, ligesom de ogsaa fremvise Skrivelser fra Amerika, hvori dette skildres med de mest tillokkende Farver ---. Disse skildringer, der ligesaa kunne være skrevne af Skipperen og Hververne som af de undertegnede Personer, imponerer Almuen ---". Som en konklusjon

*) Emigrasjonsprotokollene har en egen rubrikk der agentenes navn er oppført.

sier innsenderen: "---Det er dessvære sandsynligt nok at Skipper- 58
historiene om de amerikanske Herligheter kunne have forledet mangan
Stakkel til at emigrere ---!"39

Det forblir likevel uklart i hvilken utstrekning agentvirksomheten førte
til utvandring. Men en kan nok si at den forberedet Folk psykologisk
på å ta bestemmelsen når tid og leilighet bød seg. I. Semmingsen skriver
i "Veien mot vest": "Ungdommen ble oppdradd til å tenke seg utvandring
som en alminnelig innledning til å komme seg i arbeid ---, og de ble
vant til å se på Amerika som et naturlig virkefelt".40

B. Den private innflytelse. Brev.

La meg først si at det ikke har lyktes meg å finne brev fra utvandrede
stjördalinger i tidsrommet 1865 -75. Men påvirkning i form av brev
fra slekt og venner hadde uten tvil mye å si. Overrettssakfører
Klinkenberg skrev i "Ny Jord" at den private innflytelse hadde mer å si
enn agent påvirkningen.41

I en artikkel i Stjördalen heter det om Guttorm G. Eklo som reiste
med familien i 1865, at de i jula 1864 var på besøk hos slektninger i
Stjördal. "Her fikk de høre gode nyheter fra Amerika", heter det, "og
dette bevirket at de fikk hvad man kalte Amerikafeber".42 De
bestemte seg for å selge gården og alle reiste unntatt den eldste
sønnen Gunder.

Gjennom Amerikabrevet ble folk oppmuntret til å reise dersom det var
gode tider i Amerika, men var konjunktorene dårlige, ble de oftest
frarådet.

Fra 1865 -75 var det gjennomgående gode år i Amerika. Det var mangel på
arbeidskraft og det var lett å få arbeid. Dette går fram av et brev
fra Amerika i 1869 der forf. saklig og nøkternt skildrer hva den
nyankomne kan vente seg. Den første tida er hard, men etter en del
års forløp, kan den som vil arbeide seg opp. Han skriver: "---og
det er visst, at ordentlige og dyktige Arbeidsfolk, Haandværkere og
Jorddyrkere her have anledning til at bane seg Veien til en god
Stilling lettere end hjemme!" 43

Den samme innsenderen fremholder også hvor lett det er for tjeneste-
piker å få godt betalt arbeid Her. De slipper å ta med seg attester,
og å komme igjen den eller den dagen for å få svar, som i Trondheim.
Liker hun seg ikke i jobben, kan hun bare forlange lønna og gå.44.

"Endvidre", seier forf, "have Pigerne den fordel, at de letteligen kunne
blive gifte ---". Det kunne ordnes på en times tid og det var like
lett å bli skilt igjen. Til slutt peker innsenderen på "endnu en
Herlighed til" sammenlignet med Norge. "Pigerne kunde gjøre seg Haab om at
blive Amerikaske Stortingsmend. Tenk Hvor behageligt det vil blive. Naar
deres Mænd gaa til Arbeide, gaa de til sine Sæder i Legislaturen ---".

Det siste sitatet har neppe noen stor betydning i denne sammenheng.
Da hadde det nok mer å si at en i Amerika fikk underskudd på

ugifte kvinner, mens det omvendte lett kunne bli tilfelle i hjemlandet. Rundet 1870 ble imidlertid forholdene i Amerika mer ustabile. En innsender i "Adressa" hevder at den mangel på arbeidskraft som preget 60-årene, etter hvert var blitt mettet. I 1870 var også kornprisene slettere, og dette medførte et enda mindre behov for arbeidskraft.⁴⁵

Likevel kan en ikke spore nedgang i antallet av utvandrere fra Stjørdalsbygdene fra 1870. Først i 1873 avtok utvandringsstrømmen i styrke. Men da hadde også tilstanden i Amerika forverret seg / samtidig som den var blitt bedre i Norge. "Adressa" beretter at den kommersielle krisa har ført til stor arbeidsledighet. "Nöden rammer emmigrantene verst", heter det.⁴⁶

En kan gå ut fra som sikkert at de dårlige konjunktorene i Amerika ble vel kjent hjemme i Norge og at de ble kommentert og diskutert. I 1874 skrev Roll i "Folkevennen" at mange kom hjem det året med skuffet håp. Flere ville ha gjort det samme om de bare hadde hatt penger til billetter.⁴⁷ Lenasmann Essendrup i Nødre Stjørdal er inne på det samme i en melding til fogden i 1876: "De mindre gode Efterretninger fra Amerika om tidsforholdene og den bedre Adgang til Fortjeneste her i landet maa anses som Aarsgg til Utvandringens Forminskelse."⁴⁸

Men selv om det var dårlige tider i Amerika, behövde ikke brevene til Norge å gi uttrykk for det. Utvandrerne ville kanskje gi et så positivt inntrykk som mulig, og dette kunne da lett føre til overdrivelser. I "Ny Jord" siterer P. Skjeflo et brev som var innkommet til Emigrasjons-selskapet: "Jeg var i Bodö og hørte Deres foredrag om Amerika. Jeg var på grund av en nær slektnings glørvardige brever--- blitt forlædet til at tilby min gård til salg ---, men Deres foredrag vakte betänkeligheter og jeg satte mig i forbindelse med andre folk derover og kom til den kundskap at min rike slektning nok ikke var hvad han selv hadde sagt, tvertimot ---"⁴⁹

En må regne med at Amerikabrevene virket tilirekkende og stimulerende på utvandringslysten, og mange vankelmødige fikk sikkert det avgjørende puff. Amerikabrevet i seg selv hadde sin store betydning. Før hadde brev som kontaktmiddel vært forholdsvis sjelden, må ble amerikabrevet alminnelig. Det ble lest med andakt og sirkulerte rundt om i bygda. I Semmingsen skriver: "Amerikabrevet kom derfor til jomfruelig, uåyrket mark, og det hadde feltet for seg selv ---. Folk hadde tid til å skrive brev, lese dem med ettertanke og huske hva som sto i dem."⁵⁰

C. Billetter.

Ei form for påvirkning var hjemsendelsen av billetter. På denne måten kunne en amerikansk farmer sikre seg billig arbeidskraft. I Norge gikk mange og tenkte på å dra, men av forskjellige grunner ble det ikke noe av det. Men når billetten så ble sendt dem, var likesom det første skrittet tatt, og mange tenkte sikkert at de kunne ikke la sjansen gå fra seg. Likevel ser det ut som det er først i 1870 at stjørdalinger begynte å reise på billetter som var hjemsendt. Etter emigrasjonsprotokollen er antallet dette:

Tabell 5. Oversikt over Stjørdalinger som reiste på hjemsendt billett.⁵¹

År	Total utvandring	Reist på hjemsendt billett	%
1870	91	2	2,2
1871	118	4	3,4
1872	134	4	2,9
1873	76	22	30,2
1874	132	46	34,9
1875	58	34	59,9

Prosenttallene i ~~u~~øverstående oversikt stemmer lite overens med de tall som finnes i "Adressa" for 1870, -71, og -72. I flg. denne avisa var prosentforholdet dette: I 1870 reiste ca. 8 % på hjemsendte billetter,^{52*} I 1871 reiste ca. 25 % på hjemsendte billetter,⁵³ I 1872 " " 35 % " " " " 54

Jeg nevnte at folk i Amerika kunne sende billetter i den hensikt å få arbeidshjelp. Dette var sikkert tilfelle, men mitt materiale synes å vise at mange av stjørdalingene som reiste på sendte billetter, hadde fått dem av folk som hadde reist før, og som nå ville at kjente og kjære skulle komme etter. I tidsrommet 1870 -75 reiste en god del familier som besto av kone og barn, og nesten alle hadde fått billetter. Dette har sikkert sin årsak i det som er nevnt, at mannen ofte reiste noen år i forveien. Etter å ha sikret seg litt kapital og lagt forholdene til rette, sendte han billetter så den øvrige familien kunne komme. At denne faktor har gjort seg gjeldende i større grad enn f. eks. det at amerikanske farmere ville sikre seg arbeidshjelp, blir støttet gjennom det som er nevnt om arbeidskrise som satte inn først på 70-tallet og som førte til mindre behov for leid arbeidskraft.**

*) Prosenttalla i "Adressa" er basert på det antall enigranter som reiste over Trondheim.

**) Se også uttalsene av Essendrup i kap. IV, slutten av avsnitt 4.

D. Påvirkning fra hjemvendte utvandrere.

Når det gjelder innflytelse som hjemvendte stjørdalinger kan ha övet, vil jeg få referere det nevnte amerikabrev som er skrevet av Ola O. Arnstad (Skatval) som reiste til Amerika i 1869 *

"Mine brödre Mathisa og Ole --- reiste 3 år för meg. Mathisa kom heim og giftet seg med Josephine Vikan --- og så ble jeg med over i 1869 - 17 år gammel. "Det er trolig at denne Ola ble med til Amerika fordi Mathias hadde vært der för. Han kunne således hjelpe broren både under selve overfarten og når de kom til Amerika. Sannsynligvis kunne han språket og han kunne lose nykommeren gjennom de farer som lurte.**

Mye tyder på at det var vanlig at slekt og venner fulgte en som hadde vært i Amerika för. For personer som gikk med utvandrings-tanker, var det naturlig å ha stor tiltro til en som de kjente. Men det hendte også at folk som aktet seg tilbake averterte etter reisefølge: "Undertegnede, som efter et Ophold i Amerika i 5 aar, er hjemkommen forat besøge sine Forældre og igjen i Begyndelsen af förstkommende April Maaned agter at reise tilbage, tilbyder de, som ved de Tider agter at reise til Amerika, sit Reisefølge, og skal bistaa dem i Raad og Daad paa bedste Maate.

Levanger den 18de Januar 1872.

P. G. Schulz! 55

Det er ikke lett å forstå i dag hva impulsene som norsk-amerikaneren brakte med seg betydde for hjembygda.

I dag ville han knapt bli lagt noe særlig merke til, men for 100 år sida var det annerledes. En fattig husmannsgutt som reiste i sine heimgjorte vadmåls klær, kom kanskje tilbake som en elegant antrukket herre med klokkekjede av gull og velspekket lomalebok. Bare "synet" måtte virke på dem som kjente ham fra för.

Dessuten nå en regne med at Norskamerikaneren skröt av forholdene i Amerika mens det hjemme ble tilsvarende usselt. Og fra skryt var ikke veien lang til grov blöffing. Men tross alt var forholdene i Amerika ganske annerledes enn i Stjørdalsbygdene. Amerika lå foran Norge både teknisk og driftsmessig og det meste arbeid foregikk i større målestokk der enn det stjørdalingene var vant til.

I disse avsnittene har jeg pekt på forskjellige faktorer som kunne bidra til

*) Jfr. kap III, avsnitt 3.

***) Det er trolig at Mathisa hadde med seg flere enn kona og broren. I emigrasjonsprotokollen finner en flere skatvalsbygger som reiste sammen med Mathias på samme båten.

utvandringa. I kap. 3 under "den årlige utvandring" så vi at utvandringa gikk i bølgegang. Jeg har nevnt at en av grunnene til dette sansynligvis lå i de elendige kår som bygdefolket levde under. Men den rimeligste forklaring ligger kanskje på det psykologiske plan. Utferdstrangen samlet seg opp gjennom flere år; det ble flere og flere som snakket om å reise. Så kom massesugesjonen inn, og det hele endte med en stor utløsning. At "feberen" raste i Stjørdalen, går fram av en uttalelse av amtsagronomen som i 1867 holdt et Landbruksforedrag på Ole Vigs Minde i Stjørdal: "Under mitt Ophold dersteds syntes forresten de fleste saa aldeles grebne af Udvandringslyst og Amerikafeber at kun forholdsvis liden Opmerksomhed kunde ventes for den Sag jeg havde at pleie." 56

4. Personlige årsaker.

Det er sannsynlig at grunnen eller grunnene til utvandringa for de fleste stjørdalingers vedkommende er å finne blant de faktorer som er nevnt. Likevel var det nok en og annen i utvandringsflokkene som reiste av helt andre grunner, og gjerne var årsaken av en slik art at vedkommende selv ikke ville at den skulle bli kjent. Etter hva jeg har hørt 57 spilte uekte fødsler ei viss rolle. "Nattelöberiet", som var alminnelig ennå i 1860-årene, og som for övrig var mye omdiskutert, fikk ofte konsekvenser. Som regel endte det med giftermål, og da var "problemet" löst. Men det hendte at når gutten ikke ville gifte seg med tjenta, stakk han til Amerika for å slippe unna skam og forpliktelser. Det kunne også hende at den ene av partene ble ansett for å vær "for simpel". På en gård i Hegra var det ei taus som skulle ha barn med gårdsmannssönnen. De unge ville ha hverandre, men foreldrene til gutten satte seg imot giftermålet. Saka ble löst ved at en annen ble betalt for å ta på seg farsskapet, og så ble tause og barnet hjulpet med penger og sendt til Amerika. 58

En annen hegrasbygg nevner som årsak den gamle historia om ulykkelig kjerlighet. En som var forsmådd kunne lett ty atil tanken om å dra til Amerika slik at han (hun) kunne komme på avstand og lettere glemme. 59 Forholdene hjemme kunne også være slik at enkelte så seg nödt til å reise ut. På gården Överkil i Hegra reiste den ene dattera til Amerika först på 1870-tallet fordi faren, som var alkoholiker og brutal i sin opptreden, gjorde livet utålelig forhenne hjemme. 60

For unge menns vedkommende kan en også sette et spørsmålstegn ved militærtjenesten etter som det synes som denne har hatt en viss innflytelse.

I 1860-70-årene ble mannskapene innkalt til sesjon i sitt 22de år, og aktivtjeneste når de var 23 år. I en artikkel i "Ny jord" 1917 heter det, at etter den gamle lovgiving kunne vernepliktige utvandre fritt inntil 1. jan. i det året mannskapene fylte 21 år. Fra dette tidspunkt og til utgangen av det kalenderår mannskapene fylte 41 år, måtte en ha tillatelse. Men tillatelse ble normalt gitt, utenfor de tider da mannskapene var inne til aktiv tjeneste.⁶¹ Ingrid Semmingsen skriver i "Veien mot vest" at vernepliktstjenesten måtte oppmuntre unge menn som gikk med planer om å utvandre, til å sette planene i verk før de fylte 22 år. Men hun sier at man ikke har noe statistisk materiale som kan påvise en slik tendens.⁶² Etter mine beregninger er det imidlertid en tydelig tendens til at unge menn reiste før de skulle inn til aktiv tjeneste.

Tabell 6: Oversikt over identifiserte menn og kvinner i alderen 19-27 år. *

	Identifiserte menn		Identifiserte kvinner	
19 år	22	} 118	14	} 49
20 "	38		10	
21 "	34		11	
22 "	24		14	
23 "	7	} 25	15	} 46
24 "	3		8	
25 "	8		15	
26 "	7		8	

* Jfr. kap. 3, avsnittet om aldersgruppene.

Et moment som hittil så vidt er berørt, er standsforskjellen. I Nordre Trondhjems Amtstidende heter det at Amerika har et stort pluss i forhold til Norge i og med at det ikke er forskjell imellom de "store" og de "små" i samfunnet. Det er ikke som i Norge at når to arbeider, står som regel en tredje og ser på, og den som arbeider minst får den største betalinga.⁶³

Det samme syn hadde en hegrasbygg som reiste til Amerika sist på 60-tallet. I 1880 forfattet han et rimbrev som gir interessante opplysninger om forholdene i Stjördalsbygdene. I dette rimbrevet sier han: "Nu rinder tåken hjemover i nord/hvor herre og storkar i flokkevis bor,/ja mange av dem de ledige gå/av anden manns strev sit opholdefå".

Når den simple engang skulle tale med den med hatten i hånden han måtte tre frem/ja sådant jeg syntes ei alltid var godt/en ære for stor er mere enn spott."

Men i Amerika sier han, er forholdene annerledes: " - - - i ære og rang vi alle er lig/enhver må arbeide og streve for sig." ⁶⁴

Likevel har jeg vondt for å tro at stands forskjellen var så særlig stor i Stjördalsbygdene. I "Femårsberetningene" heter det at av Nedre-Stjördals 1362 betalende skatteyttere i 1876 ble 12 personer liknet etter ei næring fra 2000kr. og oppover og 17 hadde ei formue på over 20000 kr. ⁶⁵

Det var med andre ord få som satt med store formuer og tjente godt. Gårdene var forholdsvis små og i 1860-årene levde folket i tildels trange kår. Dette skulle da gi liten grobunn for sosialt skille. J. Leirfall har også det samme syn på dette spørsmålet. Han fortalte at i Hegra hadde en at gammelt uttrykk: (hain va tå gål): han var av gård. Med dette menes at f.eks. en gårdmannssønn som satte seg ned som husmann på farens eller annens eiendom, av den grunn ikke ble sett på som av simplere stand. Da kunne det være annerledes med innflyttere som var ukjente i bygda, og som ikke hadde slekt eller venner der.

Men uansett hvor stor standsforskjellen kunne være, er det et spørsmål om den kunne forårsake utvandring. Her tør jeg ikke svare noe bestemt, men jeg vil anta at det sosiale skillet har vært en medvirkende årsak for enkelte som kom fra de distrikter der de største gårdene lå.

I avsnittet "den private innflytelse" nevnte jeg at en i Amerika fikk underskudd av ugifte kvinner, fordi første del av utvandringsbølga hadde overvekt av ugifte menn i forhold til ugifte kvinner. For ungkarer som skulle rydde grunn til egen gård var dette uheldig, etter som kvinnelig arbeidshjelp både var dyrt og vanskelig å oppdrive. I et avisutklipp heter det at i det distriktet i Amerika hvor en av sønnene til Ole Thompsen slo seg ned, fantes det nesten ikke gifteferdige kvinner. Når ei jente vokste opp til gifteferdig alder, var det om å gjøre for en ungkar å fri så fort som mulig. ⁶⁶

Leirfall har fortalt meg at når det spurtes ute på prærien at ei jente fra Norge var kommet til en farm, kunne en den første søndagen se ungdørene komme trekkendes til fra alle kanter for å se henne an. Og når ei jente som hadde passert de tredve, reiste til Amerika, var kjerringene i hjembygda snare til å si: "Ja, hu reist vel over for å bli gift!" ⁶⁷

Som en siste potensiell årsak vil jeg nevne slektskaps- og vennskapsforhold. I utvandringens første år spilte dette en mindre rolle. Men etter som tida gikk, ble trangen sterkere til å se igjen kjente og kjære.

I hjembygda satt kanskje foreldre til sønner og døtre som hadde slått seg ned i Amerika. Når foreldrene begynte å komme opp i årene og hadde solgt gården, fant de kanskje ut at de ville reise over de også. Kanskje hadde den ene av ektefellene gått bort og den andre satt igjen alene.

I "Adressa" heter det i 1870, at blant 160 emigranter som reiste med "Norway", var det 3 personer opp mot de 70 år som reiste for å gjense sine slektninger.⁶⁸ Og i 1875 skriver lensmann Essendrup i Nedre-Stjørdal, at de få som reiste i 1875 var "Slaktninger av de tidligere der have draget derfra."⁶⁹

Som en konklusjon på dette kapitlet, vil jeg få poengtere at det etter min mening er farlig å legge bestemte årsaker til grunn for den første store utvandringens bølge. Grunnene er sikkert mange, de griper inn i hverandre og støtter opp om hverandre. De varierer for de forskjellige distrikter, for de forskjellige kjønn og klasser av mennesker, og de kan ha skiftet fra det ene året til det andre. Skulle en komme til et pålitelig resultat, måtte en ha fulgt den materielle og åndelige utvikling i de enkelte distrikter og sammenlignet dem med utviklinga i landet som helhet, med andre land, og spesielt med det landet som utvandrerne reiste til.

V

AVSLUTNING

Utvandringens bølge fra Stjørdalsbygdene 1865-75 er på ingen måte enestående i sitt slag. Historien har lært oss at emigrasjon er av de fenomener som periodevis gjentar seg i folkeslagenes liv - ofte i form av en vandring fra øst mot vest. Som regel har masse-utvandring tatt form når grupper av mennesker har følt seg truet på en eller annen måte. Det kan være klimatiske forandringer, naturkatastrofer eller overbefolkning som har hindret menneskelige behov i å bli tilfredstilt.

Akkurat som menneskene instinktivt søker dit hvor de kan oppnå best eksistens-grunnlag og skape trygghet for seg selv og sine barn, på samme måten er vel menneskene også i besittelse av en viss utferdstrang - et slags "call of the wild". Björnson har skildret denne

trangen, og hvem kan vel ikke i noen grad oppfatte sannheten i disse ord:

" Ut vil jeg, ut, aa saa langt, langt langt/over de høye fjelde.
Her er saa knugende tærende trangt/og mit mot er saa ungt og saa rangt!"

Emigrasjonen til Amerika i det 19de århundre tappet Europa for millioner og atter millioner. Etter folketallet var Norge av de land som ble hardest rammet. Men det var først etter at borgerkrigen i Amerika var slutt, at det for alvor ble oppbruddsstemning rundt om i bygdene, og vi har rett at dette var tilfelle også i Stjördals-bygdene.

Ca. 2000 personer forlot Stjördalsdalføret i tidsrommet 1865-75. Et sentralt spørsmål blir da hvilke konsekvenser dette fikk for det utpregede bondesamfunn. Vi vet at de fleste av utvandrerne var i sin/beste alder (15-45 år), og det er da innlysende at bygdene mistet meget av sin beste arbeidskraft. Dessuten må en regne med at utvandrerne - særlig i den første tida - stort sett var av de foretaksomme og beslutningsdyktige. De skulle dra til det ukjente forjettede land. Bare dette i seg selv krevde mot og besluttsomhet, når en vet at mange knapt hadde vært utenfor sin egen hjembygd før de tok den store avgjørelsen.

Hva utvandrerne hadde representert av arbeidskraft og kapital i hjembygda, er det vanskelig å gi noen fullstendig oversikt over i dag. Ved første öyekast kan det synes som den relativt store utvandringa fra Stjördalen må ha medført en betydelig materiell og kulturell svekkelse. Dette har selvsagt sin riktighet, men det spørs om ikke utvandringbølga på 60- og 75 - tallet likevel var ei nødvendig utløsning. Vi har sett at folketallet var for stort i forhold til næringsgrunnlaget. Derfor kan en nok si at utvandringbølga var mer en velsignelse enn et onde.

Men "årelatinga" tok ikke slutt i 1875. Det gikk ikke mange årene før ei ny bølge begynte å ta form - og denne skulle sette enda større og varigere spor etter seg enn den første.

Kildehenvisninger til kap. 4.

1. Ingrid Semningsen: "Veien mot vest", annen del, s. 415.
2. "Ny Jord", s. august 1921 "Utvandringens årsaker".
se også: "Utvandrerstatistikk", s. 81.
3. Rolf Grankvist: "Thrannerbevegelsen i Trøndelag", s. 243
4. " " " " " " s. 252
5. " " " " " " s. 246
6. "Ny Jord", nr. 1, 1914. F. Skjeflo: "Utvandringen fra Norge"
7. "Folkevennen" 1870. F. Koll: "Norge i 1869", s. 177.
8. "Folkevennen" 1870. " " " " s. 178.
9. "Beretning om Rigets *O*conomiske Tilstand 1861-65".
C. No. 2, Nordre Trondhjem Amt. s. 14.
10. samme som pkt. 9.
11. "Thrønderen" 23. sept. 1865 "Om Chr. Tosteson og
Udvanringen til, samt Forholdene i Amerika".
12. "Statsøkonomisk tidsskrift" 1917-18.
E. Giermo: "Har landbrukskrisen hat nogen indflytelse
på eiendomsprisene i vort land? s. 75.
13. Fra "Femårsberetningene" 1866-71. Nordre Trondhjems Amt.
Pakke 873.: "Indberetning om Høstens Udfald 1869 fra Stør- og
Verdal Fogderi". Brevet datert: 6/11-69.
14. Fra "Femårsberetningene" 1866-71. Nordre Trondhjems Amt.
Pakke 873: "Angaaende Tilstrækkeligheden af forrige Aars
Afling fra Størdal og Verdal Fogderi. Brevet datert: 25/1-70.
15. "Trondhjems Stiftavis" nr. 45, 1868.
Temperaturen i Mai (kl. 7 morgen) i 1867 og 68.
Universitetsbiblioteket, Oslo.
16. "Adressa" nr. 83, "Korrespondanse fra Størdalen".
17. "Femårsberetningene" C. No. 2. Nordre Trondhjems Amt, s. 1.
18. "Norsk Folkeblad". nr. 2. "Korrespondanse fra Størdalen". (1872)
19. Fra "Femårsberetningene" Pakke 873 og 874. Opplysningene er
hentet fra innberetningen fra fogden i Størdal og Verdal
Fogderi. Brevene har disse overskrifter:
"Om Tilstrækkeligheden av Høstens Afling"
"Angaaende Tilstrækkeligheden af forrige Aars Afling".
20. Fra "Femårsberetningen" Nordre Trondhjems Amt. Pakke 874.
"Indberetning om Høstens Udfald fra Stør- og Verdal Fogderi".
Brevet datert: Støp, 29/10 - 74.
21. "Norges off. statistik." "Fattigstatistik" 1866-71
og 1872-75. No. 2.

22. "Ligningsprotokoll for Övre-Stjördalen"
Finnes på kommunehuset i Hegra (Marienborg).
23. Etter manuskript utlånt av J. Leirfall: "Utvandring og nedgang i folketallet 1865-1914", s. 54.
24. "Ny jord" nr. 7. 1915, s. 221.
25. Fra "Femårsberetningene" 1866-70. Nordre Trondhjems Amt. s.18.
26. Fra "Femårsberetningene" 1861-65. Nordre Trondhjems Amt. s.14.
27. "Thrönderen", nr. 49. 1866 "Amerikafeberen"
28. Fra "Femårsberetningene" 1871-75. Nordre Trondhjems Amt. s. 7.
29. "Namdals Tidende" nr. 70. 1873.
30. "Mangel på arbeidere!"
Universitetsbiblioteket i Oslo.
30. "Ny jord" nr. 3. 1914. "Arbeidsprisene".
Se også "Femårsberetningene" 1871-75 Nordre Trondhjems Amt. s.19.
31. "Historisk Tidsskrift" 31.
Skappel: "Höstingsbruk og dyrkingsbruk", s. 148.
32. Samme som pkt. 31. s. 148.
33. Samme som pkt. 31. s. 160.
34. Etter egne beregninger fra folketellingene i Övre- og Nedre-Stjördal 1865.
35. Norges off. statistikk 1880. C.no. 7. 3de hefte. Tabell nr. 20.
36. "Ny jord" nr. 7 1914. Paul Skjeflo: "Utvandringer fra Norge".
I kap.: "Mangel på jord til egne hjem."
37. "Nordre Trondhjems Amtstidende" nr. 2. 4/1-67.
"Om Utvandringsagenter".
38. "Thrönderen". 23. sept. 1865. "Om Utvandringen til, samt forholdene i Amerika."
39. Samme som pkt. 37.
40. I. Semmingsen: "Veien mot vest" annen del s. 139 Asch. 1950.
41. "Ny jord" nr. 8. 1915. I. Fr. Klinkenberg:
"Utvandringsproblemet", s. 239.
42. Etter avisutklipp utlånt av J. Leirfall.
Utklippet som er udatert har som overskrift: "Da de første Stjördalinger utvandret til Amerika"
43. "Adressa", nr. 89, 18/4-69. "Korrespondans til Adresseavisen fra Amerika."
44. "Adressa", nr. 91, 21/4-69. I fortsettelsen av artikkelen i pkt.43.
45. "Adressa", nr. 247, 23/10-70., og nr. 248 25/10-70.
"Om emigrationen."
46. "Adressa", nr. 287 9/11-73, "Om arbeidsforholdene i Amerika."

47. "Folkevennen" 1874, F. Roll: "Norge i 1873", s. 282.
48. Fra "Femårsberetningene". Pakke 874 "Beretning angaaende tilstanden i Nedre-Stjördal 1871-75". Brevet er fra lensmann Essendrup til fogden i Stör- og Verdal Fogderi og er datert: Nedre-Stjördal 12/2-76.
49. "Ny jord" nr. 1, 1914. P. Skjeflo: "Utvandringen fra Norge." Kap. "Lokking og verving."
Dessverre er det ikke oppgitt når brevet er skrevet.
50. T. Blegen: "Amerikabrev". Sitatet hentet fra forordet av I. Semmingsen, s. XI.
51. Opplysningene hentet fra "Protokoll over Emigranter" 1870-75. Statsarkivet i Trondheim.
52. "Adressa" nr. 241, 16/10-70. "Oversikt over Emigranter reist over Trondheim i 1870."
53. "Adressa" nr. 277, 26/11-71. "Om Emigrationen i 1871."
54. "Adressa" nr. 261, 8/11 -72. "Om Emigrationen i 1872."
55. "Nordre Trondhjems Amtstidende", nr. 21. 1872.
56. Etter manuskript utlånt av J. Leirfall: "Utvandring og nedgang i folketallet 1865-1914", s. 51.
57. Fortalt av Johan Petter Trøyte, Hegra.
58. Fortalt av Johan Petter Trøyte, Hegra.
59. Fortalt av Olav Överkil, Hegra.
60. Fortalt av Jon Leirfall, Hegra.
61. "Ny jord" nr. 2, 1917. "Emigrantenes verneplikt etter hjemkomsten".
62. I. Semmingsen: "Veien mot vest", første del. S. 173.
63. "Nordre Trondhjems Amtstidende", nr. 15, 23/3-67. Fra et brev om forholdene i Amerika.
64. "Rimbrev fra Amerika (forfattet på hvetelåven)"
Skrevet av Sivert Eriksen Kyllø i 1881. Manuskriptet utlånt av J. Leirfall.
65. "Femårsberetningene" 1871-75. Nordre Trondhjems Amt. s. 20.
66. Avisutklipp utlånt av J. Leirfall "Da de første stjördalinger dro til Amerika." Utklippet er udatert.
67. Etter manuskript utlånt av J. Leirfall: "Utvandring og nedgang i folketallet 1865-1914", s. 52.
68. "Adressa", nr. 127 4/6-70, "Om båtavganger."
69. Fra "Femårsberetningene". Pakke 874. Brev fra lensmann Essendrup i Nedre-Stjördal til fogden i Stör- og Verdal Fogderi. "Beretning angaaende tilstanden i Nedre-Stjördal 1871-75."
Brevet er datert: 12/2-76.